

Zelená dohoda pro Evropu a střední třída

Ed. Lucie Tungul

**Bedřich Moldan
Ladislav Cabada
Lucie Tungul
Tomáš Jungwirth**

**Luděk Niedermayer
Soňa Jonášová
Ondřej Vícha
Kateřina Davidová**

**Ivan Štefanec
Rumiana Stoilova
Arjen Siegmann
Marlene Mortler**

**Luboš Palata
Aneta Zachová**

Wilfried
Martens Centre
for European Studies

Hanns
Seidel
Stiftung

Tisk ©Jutty, Přerov, 2021

Tato publikace je společným počinem Wilfried Martens Centre for European Studies, Hanns-Seidel-Stiftung, a TOPAZu. Tato publikace byla financována Evropským parlamentem. Financováno Ministerstvem zahraničí Spolkové republiky Německo na základě rozhodnutí Německého spolkového sněmu – Gefördert vom Auswärtigen Amt aufgrund eines Beschlusses des Deutschen Bundestages.

The Wilfried Martens Centre for European Studies, Hanns-Seidel-Stiftung, TOPAZ a Evropský parlament na sebe neberou žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci ani za jakékoli další využití informací v ní obsažených. Plná odpovědnost leží na autorech publikace.

Všechna práva vyhrazena. Není povoleno kopírovat, reprodukovat nebo znovu vydávat obsah této publikace, s výjimkou osobní potřeby. Všechny ostatní formy vyžadují povolení vydavatele.

Kontakt:

©TOPAZ

Opletalova 1603/57

11000 Praha 1

Česko

Více informací na: <http://www.top-az.eu/home/>

Texty autorů byly odevzdány k 30. dubnu 2021. Zpracování této publikace bylo dokončeno k 30. červnu 2021.

Recenzenti: Doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D., Západočeská univerzita v Plzni

Sandra Pasarić, Wilfried Martens Centre for European Studies

ISBN 978-80-88350-17-0

Obsah

O partnerech projektu	5
Zkratky	6
O autorech	7
<i>Lucie Tungul</i>	
O čem se mluví: Zelená dohoda pro Evropu	10
<i>Ondřej Vícha</i>	
Nulové znečištění životního prostředí jako nový cíl unijní environmentální politiky a práva	15
<i>Bedřich Moldan</i>	
Dopady Zelené dohody pro Evropu na střední třídu	19
<i>Kateřina Davidová</i>	
Střední třída jako tahoun dekarbonizace	22
<i>Aneta Zachová</i>	
Česko naskočilo na evropskou zelenou vlnu	25
<i>Soňa Jonášová</i>	
Skutečné příběhy za Zelenou dohodou dávají příležitost ji pochopit	28
<i>Ivan Štefanec</i>	
Zelená dohoda je šancou vyrovnat' sa so starými zát'azami	31
<i>Marlene Mortler</i>	
Řešení Zelené dohody pro zemědělství a lesnictví	34
<i>Luděk Niedermayer</i>	
Krise koronavirová nesmí přerůst v krizi dluhovou, společenskou či klimatickou	36
<i>Luboš Palata</i>	
Zelená dohoda je ve visehradské Evropě i sociální problém	41

<i>Rumiana Stoilova</i>	
Příležitosti a rizika zelené tranzice pro střední třídu	45
<i>Ladislav Cabada</i>	
Zelená dohoda pro Evropu – program, který nesmí být dogmatem	49
<i>Tomáš Jungwirth</i>	
Zelená dohoda pro Evropu: přehledka nespelnitelných očekávání, nebo jedinečná šance pro transformaci?	52
<i>Arjen Siegmann</i>	
Ze středu. Co musíme udělat, aby se klimatická změna stala společným projektem.	55
Literatura	58

O partnerech projektu

TOPAZ vznikl v roce 2012 jako vzdělávací a think-tanková platforma politické strany TOP 09 inspirovaná podobnými projekty v zahraničí. Jeho posláním je otevírat diskusi o konzervativních idejích s širší stranickou i nestraničnou veřejností. Jádrem činnosti jsou debaty o celospolečenských tématech s nezávislými odborníky, spolupráce s expertními komisemi TOP 09, fundraising, vytváření názorových alternativ k výstupům veřejné správy a tvorba analytických a koncepčních materiálů pojednávajících o jednotlivých problematikách a navrhuje alternativní řešení.

Hanns-Seidel-Stiftung (Nadace Hannse Seidela, HSS) byla založena v roce 1967 jako německá politická nadace, aby podporovala občanské vzdělávání. Financuje ji německé Federální ministerstvo zahraničních věcí. Sídlo má v hlavním městě Bavorska, Mnichově. Nadace je v současné době aktivní ve více než 50 zemích po celém světě. Projekty se soustředí především na posílení občanské společnosti, přeshraniční spolupráci a posilování právního státu a demokracie. Motto nadace zní: „Ve službách demokracie, míru a rozvoje.“ Nese jméno bývalého předsedy CSU a bavorského premiéra, pana Hannse Seidela.

Wilfried Martens Centre for European Studies (WMCES) bylo založeno v roce 2012 jako politická nadace a oficiální think-tank Evropské lidové strany (EPP). The Martens Centre má čtyři cíle: podporovat pravicové myšlení, přispět k formulaci evropských a národních politik, sloužit jako rámec pro národní politické nadace a členy akademické obce a stimulovat veřejnou debatu o EU. Prosazuje proevropské myšlení vycházející z křesťanskodemokratických, konzervativních a jim příbuzných politických hodnot.

Zkratky:

AfD	Alternativa pro Německo
BGN	bulharský lev
CDU	Křesťanskodemokratická unie Německa
CSU	Křesťansko-sociální unie Bavorska
DPH	daň z přidané hodnoty
ECB	Evropská centrální banka
EP	Evropský parlament
EPP	Evropská lidová strana
EU	Evropská unie
FPÖ	Svobodná strana Rakouska
HDP	hrubý domácí produkt
CHZJD	Chemické závody Juraja Dimitrova
NECP	National Energy and Climate Plan
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
P2P	peer-to-peer (rovný rovnému)

O autorech

Ladislav Cabada působí jako politolog na katedře politologie a humanitních studií Metropolitní univerzity Praha, kde je rovněž prorektorem pro tvůrčí činnost, kvalitu a rozvoj. V období únor – červenec 2020 působil s podporou nadace Pallas Athéné Domus Educationis jako Visiting Research Fellow na Andrassy Universität Budapest. V roce 2005 spoluzaložil mezinárodní odborný časopis *Politics in Central Europe*, jehož je šéfredaktorem. V letech 2006–2012 byl předsedou České společnosti pro politické vědy, v letech 2012–2018 působil jako předseda Středoevropské asociace pro politické vědy (CEPSA). Zabývá se komparativní politologií středovýchodní Evropy, zejména politickými systémy, aktéry a politickou kulturou. K těmto tématům sám či spoluautorsky publikoval více než 20 knih a přibližně 150 dalších odborných publikací, z nich cca polovinu v zahraničí.

Kateřina Davidová působí v Centru pro dopravu a energetiku, kde se zaměřuje na klimatickou a energetickou politiku EU a Česka a na transformaci středoevropského regionu na nízkouhlíkovou ekonomiku. Působí také jako výzkumná pracovnice v Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM se zaměřením na agendu Zelené dohody pro Evropu. Magisterský titul získala na Univerzitě Karlově v oboru Americká studia. Absolvovala studijní pobyty na univerzitách v anglickém Bathu a australském Melbourne.

Soňa Jonášová je zakladatelkou a ředitelkou Institutu cirkulární ekonomiky. Vystudovala zemědělské inženýrství na Mendelově univerzitě, nyní studuje doktorský obor sociální ekologie na Univerzitě Karlově. Zabývá se systémovým přechodem k cirkulární ekonomice, nakládáním s odpadem, ekoinovacemi. Je členkou řady pracovních skupin a poradních sborů na úrovni vlády, firem i municipalit souvisejících s aplikací principů cirkulární ekonomiky do praxe.

Tomáš Jungwirth je vedoucím klimatického týmu Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) a projektovým koordinátorem v Centru pro dopravu a energetiku. Absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, následně studoval demokratizaci a lidská práva na univerzitách v Bologni a Sarajevu. Na stipendijním pobytu na Evropském univerzitním institutu ve Florencii se věnoval problematice klimatické mitigace a adaptace v mezinárodních souvislostech. Zajímá se o dekarbonizační trajektorie a systémové změny nezbytné k udržitelnému fungování společnosti.

Bedřich Moldan je profesorem na Univerzitě Karlově v Praze, kde také působí jako zástupce ředitele Centra pro otázky životního prostředí. Věnuje se problematice indikátorů udržitelného rozvoje a různým aspektům propojení vědy a politiky. V roce 1990 byl prvním českým ministrem životního prostředí a v letech 2004–2010 byl členem Senátu Parlamentu ČR. Působil i v řadě zahraničních institucí, byl předsedou Výboru OSN pro udržitelný rozvoj (2001) a vědeckého výboru Evropské agentury pro životní prostředí (2000–2006).

Marlene Mortler vystudovala ekonomii venkova a od roku 1990 je členkou zastupitelstva okresu Nürnberger Land. Mezi roky 2009 a 2019 byla místopředsedkyní krajské organizace CSU v Mittelfranken a v letech 2002-2019 poslankyní německého Bundestagu. V letech 2014-2019 byla pověřenou osobou CSU pro zemědělskou, potravinovou a environmentální politiku v Bundestagu a Národní koordinátorkou pro protidrogovou politiku. Od roku 2019 je poslankyní Evropského parlamentu.

Luděk Niedermayer (TOP 09) je od roku 2014 poslancem Evropského parlamentu. V Parlamentu je členem poslaneckého klubu Evropské lidové strany, kde působí jako vedoucí České národní delegace. Je také 1. místopředsedou Hospodářského a měnového výboru (ECON). Vystudoval Operační výzkum a teorii systémů na Masarykově univerzitě (dříve UJEP). V roce 1991 nastoupil do České národní banky, kde od roku 2000 působil v roli viceguvernéra.

Luboš Palata (1967) je EU editor Deníku, spolupracovník Deutsche Welle. Doktorand historie na FF UJEP, absolvent aplikované etiky na KTF UK a politologie a mezinárodních vztahů na FSV UK. Nositel ceny Ferdinanda Peroutky, rakouské ceny Psaní pro střední Evropu a dvojnásobný český nominant na Cenu Evropského parlamentu.

Arjen Siegmans je Research Associate při Výzkumném institutu politické strany Křesťanskodemokratická výzva (Wetenschappelijk Instituut voor het CDA), habilitoval v oboru financí a působí jako docent na Vrije Universiteit Amsterdam. Je členem Výkonné rady think-tanku Evropské lidové strany, Wilfried Martens Centre for Economic Studies.

Rumiana Stoilova je profesorkou na Institutu filozofie a sociologie při bulharské Akademii věd. Dříve působila jako ředitelka Institutu pro studium společnosti a vědění při bulharské Akademii věd (2010–2018). Od roku 2018 je předsedkyní Sociologické asociace Bulharska, přidruženou výzkumnou pracovnící ve Wilfried Martens Centre for European Studies a od roku 2012 je členkou rady Bulharského centra pro ženy v technologických oborech. Napsala dvě monografie *Gender and Stratification* (2012) a *Inequalities and Community Integration* (2001) a přes 90 odborných článků.

Ivan Štefanec (1961) je slovenský ekonom, bývalý vrcholový manažer a politik. V letech 2006–2014 byl poslancem Národnej rady Slovenskej republiky. Od roku 2014 působí jako poslanec Evropského parlamentu. Je členem Křesťanskodemokratického hnutia.

Lucie Tungul vystudovala mezinárodní vztahy na Miami University v Ohio a politologii a evropská studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Deset let působila na Fatih University v Istanbulu. Zaměřuje se na europeizaci, demokratizaci, rozhodovací procesy, migraci a otázku evropské identity. V současné době je odborná asistentka na Katedře politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a působí jako vedoucí výzkumu ve think-tanku TOPAZ.

Ondřej Vícha působí jako odborný asistent na Katedře správního práva a finančního práva Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a současně jako asistent soudce Ústavního soudu. Je absolventem Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (magisterské studium) a Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (doktorské studium). V letech 1999 až 2012 působil na legislativním odboru Ministerstva životního prostředí. Je členem České společnosti pro právo životního prostředí. Vedle obecné a zvláštní části práva životního prostředí se specializuje na otázky ekologicko-právní odpovědnosti a na horní, energetické a klimatické právo. Uvedenými tématy se zabývá z pohledu práva vnitrostátního, evropského, mezinárodního i srovnávacího. Je autorem či spoluautorem řady odborných článků, monografií, komentářů a vysokoškolských učebních textů z uvedených oblastí.

Aneta Zachová je šéfredaktorkou serveru Euractiv.cz, zpravodajského webu zaměřeného na dění v EU. V rámci redakční činnosti se zabývá především evropskou klimatickou a energetickou politikou. Je také studentkou doktorského programu Mezinárodní vztahy a evropská politika na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, kde se věnuje otázkám evropské integrace a zkoumá reakce EU na krize.

O čem se mluví: Zelená dohoda pro Evropu

Lucie Tungul

Naše společnost je svědkem procesů způsobených klimatickou změnou, na které je nutné reagovat adaptačními a mitigačními strategiemi. Evropská unie proto v roce 2019 představila Zelenou dohodu pro Evropu, která má být jejím hlavním nástrojem v boji proti klimatické změně. Kromě nutné a potřebné diskuse o jejím obsahu je i nezbytné správně nastavit způsob, jak o tomto ambiciózním plánu mluvit s evropskou veřejností. Napříč Evropou existuje široká shoda, že klimatická změna a další ekologické výzvy jsou zásadní problémy, které je třeba řešit, a povědomí o celé problematice stoupá,¹ ale mezi jednotlivými členskými zeměmi² existují názorové rozdíly. Zatímco se tedy shodneme, že máme problém a ten problém je třeba řešit, už se neshodneme na tom, kdo a jak by to se toho měl ujmout.

V průzkumu Eurobarometru z roku 2019 bylo Česko zemí s druhým největším nárůstem počtu lidí v EU, kteří se obávají dopadů klimatické změny (European Commission 2019a). Průzkum Českého rozhlasu z roku 2021 ukázal, že 86 % Čechů věří, že klimatická změna bude mít celosvětový dopad. Zároveň ale jen 39 % Čechů věřilo, že se jich změna klimatu přímo dotkne, a také do jisté míry postrádali pocit urgentnosti, protože 63 % chtělo okamžitá řešení, ale celých 24 % je požadovalo až v dalším desetiletí. Více je zajímaly problémy jako sucho, nedostatek pitné vody a stav českých lesů – jako kdyby nevnímali, že právě to jsou důsledky klimatické změny. Odborníci tento jev vysvětlili neschopností si mentálně uspořádat jednotlivé dílky do uceleného obrázku.

Tato fragmentace je způsobena i tím, že politické elity jsou vůči této problematice v lepším případě lhostejné či nejednoznačné. Sucho v letech 2018 a 2019 zvýšilo zájem o problematiku ohřívání planety, ale pandemie covid-19 a relativně chladný a vlhký rok 2020 potlačily naléhavost problému sucha. Nastolení problematiky klimatické změny na přední místa veřejné diskuse je nutný, což nemusí trvat dlouho. Již v minulosti jsme se stali svědky toho, že dříve v podstatě irelevantní otázka rychle nabyla na významu, jako se tomu stalo v roce 2015 v souvislosti s migrační krizí.

Že migrace stále neztratila na významu, je patrné i v tom, že Češi uvedli po nedostatku vody (43 %) právě migraci (36 %) jako druhý nejčastěji zmiňovaný vážný dopad klimatické změny. Až po ní následovala devastace krajiny (35 %), snížení pestrosti živočišných druhů (30 %), výrazné ztráty pro českou ekonomiku (22 %) a přírodní katastrofy na území Česka (20 %).³ Odsouvání významu klimatické změny ve veřejné diskusi ukazuje, že stále nenastala její chvíle. Elity by měly „jednotlivcům a skupinám pomoci jasně vidět propojení s jejich každodenními životy, s jejich hodnotami” (Nisbet 2010: 44).

Důležité je nejen, že o něčem mluvíme, ale také *jak* o tom mluvíme. Tento proces známe jako tzv. rámování. Rámce uspořádávají myšlenky do širšího kontextu a příjemci informace je používají k lepšímu porozumění okolnímu světu. Díky rámcům lidé problematiku chápou, ukládají do paměti a hodnotí určitým způsobem, který jim rámec nabídl. Umožní jim spojit k sobě jednotlivé body do obrazce, který nabízí vysvětlení původu a nabízí i řešení problému. Díky takovému rámci si příčiny a jejich řešení dokáží spojit dohromady způsobem, jakým si přeje ten, kdo vzkaz předává.

S ohledem na klimatickou změnu proto ředitelka Ekologického institutu Veronica Yvonna Gaillyová uvedla, že elity by neměly mluvit o suchu a kůrovcové kalamitě, ale o emisích produkovaných lidskou činností způsobující klimatickou změnu, která ničí naše lesy, způsobuje povodně, vichřice a sucho (citováno v Fenyková a Matoška 2021). Ti, kdo nastolují agendu, o čem se ve společnosti mluví, by tedy měli pomoci veřejnosti propojit jednotlivosti do komplexního celku, identifikovat příčiny jejich problémů a navrhnout řešení.

Způsob tohoto tzv. rámování problému určuje výsledek. Když dva mluví o tomtéž, nemusí být výsledky tytéž. Řada odborníků se domnívá, že když lidé lépe porozumí procesům, které způsobují změnu klimatu, i jejich katastrofickým důsledkům, budou lépe reagovat na navrhovaná řešení. Jak ukázal Nisbet (2010: 43), je to „mylné uvažování“. Tvrdil, že klimatická změna je příkladem problému myšlení v bludném kruhu; zatímco některé skupiny mohou dobře reagovat na argumenty vědců a odborníků, většinová společnost je mnohdy paralyzována starými dojmy.

Česká diskuse o obnovitelných zdrojích tak často začíná a končí u podvodu se solárními panely nebo u prohlášení, že Česko nemá vhodné podmínky pro solární/větrnou/vodní energii. I snaha o pozitivní přístup může být ovlivněna chybným pojetím například u snahy šetřit vodou; mnoho lidí se snaží šetřit vodou tím, že se místo koupání sprchuje a omezuje délku sprchování, přitom si neuvědomí, že mnohem

větší množství vody spotřebuje produkce masa a efektivnější je omezit jeho spotřebu. Podobně je změna typu vytápění a lepší izolace významnější pro snížení emise CO₂ domácností než například odmítání osobního automobilu (Mašková, Kropáčková a Marková 2021).

Obecně se česká diskuse o klimatické změně soustředila na dvě roviny. Klimatická změna byla prezentována jako soudný den lidstva, což sice mělo silný efekt, ale časem se projevila jeho problematičnost, protože vedla k pocitům marnosti. Psychologové mluvili o ekologické úzkosti/ environmentálním žalu.⁴ Jak řekla vedoucí oddělení adaptace na klimatickou změnu Evropské komise Elena Višnar Malinovská: „Mám pocit, že když lidi strašíme, tak v podstatě je i ztrácíme“ (citováno v Sedláčková a Erhart 2021).

Dále byla klimatická změna hodnocena z pohledu vysokých ekonomických nákladů na boj s ní, přitom výsledky mají být nejisté. Česko je následně spolu s Estonskem a Lotyšskem mezi třemi zeměmi EU, které nejméně často spojily boj s klimatickou změnou s ekonomickými příležitostmi⁵ a měly nejvyšší podíl těch, kdo nevěděli, jak odpovědět na otázku o možných ekonomických výhodách boje s klimatickou změnou (v Estonsku to bylo rekordních 27 % respondentů). V těchto třech zemích také lidé nejméně často spojili adaptaci na klimatickou změnu s pozitivním dopadem na jejich životy (39 % v Estonsku, 52 % v Česku a 58 % v Lotyšsku, průměr EU byl 72 %). Z toho plyne, že debata řešící nejen náklady, ale i příležitosti v těchto zemích ještě nenastala, nebo ji veřejnost ještě neakceptovala.

Abychom docílili změny v oblasti, která bude mít bezpochyby zásadní dopad na náš životní styl, musíme mobilizovat podporu veřejnosti. Tato publikace sleduje příležitosti a rizika Zelené dohody pro Česko jako členskou zemi EU. Autoři z řad akademiků, ekonomů, ekologů, novinářů, právníků, politiků, sociologů a expertů představují rozličné aspekty diskuse o Zelené dohodě se zvláštním zřetelem na českou a evropskou střední třídu.

Ondřej Vicha na problematiku Zelené dohody nahlíží skrze principy environmentálního práva a zdůrazňuje potřebu rovnovážné aplikace právních nástrojů v unijním a vnitrostátním právu pro ochranu lidského zdraví, dosažení cíle nulového znečištění a podporu principů udržitelného rozvoje. Bedřich Moldan a Kateřina Davidová nabízí pohled na Zelenou dohodu jako příležitost, kterou si česká ekonomika nesmí nechat ujít, pokud chce být konkurenceschopná a chce využít výhod, který tento plán nabízí. Soňa Jonášová potom představuje tři příklady úspěšné aplikace principů obsažených v Zelené dohodě v českém prostředí a to na úrovni podnikatelské, vědecké a politicko-administrativní.

Europoslanci Ivan Štefanec, Marlene Mortler a Luděk Niedermayer se věnují otázce environmentální zátěže, která tíží postkomunistické země, nutnosti zvážit výrazně vyšší nároky na energetickou síť, které Zelená dohoda přinese (Ivan Štefanec), její dopady na zemědělství (Marlene Mortler) a na ekonomiky postižené krizí způsobenou pandemií covid-19 (Luděk Niedermayer). Zdůrazňují význam střední třídy pro přijetí této nové politiky a naplnění jejich ambiciózních cílů – lidé musí věřit, že se jedná o smysluplný krok, který je výhodný pro ně, jejich firmy a budoucnost.

Naopak Luboš Palata varuje, že u české střední třídy (což lze aplikovat i na společnost dalších „nových“ členských zemí) může být Zelená dohoda vnímána negativně, protože je pro ni příliš nákladná a hrozí jí sebrat prosperitu těžce vydobytou v době přechodu z plánované na tržní ekonomiku. Rumiana Stoilova ve svém srovnání české a bulharské střední třídy nabízí na příkladech obnovy budov, sdílení elektřiny P2P a ekologického podnikání způsoby, jak lidem (nejen střední třídy) vysvětlit výhody Zelené dohody, které kombinují sektorová předem připravená řešení a investice s přidanou hodnotou. Ladislav Cabada přesto upozorňuje, že je nutné netajit problémy, rizika a negativní dopady, naopak je potřeba o nich mluvit. Důrazně také varuje před aplikací jiných pravidel pro „staré“ a „nové“ členské země. Nejkritičtějším příspěvkem je text Tomáše Jungwirtha, který varuje před přílišným důrazem na pozitivní ekonomické důsledky Zelené transformace, což může snadno vést k nespelnitelným očekáváním – na možné negativní důsledky upozornil i Cabada, podle kterého zahrnují politickou destabilizaci a přesun voličů k extremistickým silám. Jungwirth jednoznačně prosazuje ustoupení od upřednostňování ekonomického růstu. Podobně jako většina autorů publikace jasně artikuluje nutnost spravedlivého přechodu, který bude reflektovat odlišné dopady na odlišné vrstvy společnosti, především skupiny, které budou Zelenou transformací nejvíce negativně postiženy, a bude usilovat o společenský smír. S ostatními autory se také shoduje na nutnosti spolupráce politických elit a institucí. Arjen Siegmann uzavírá publikaci kapitolou, která klade důraz na tři důležité a vzájemně propojené úkoly: zapojit kritiky Zelené dohody do diskuse o klimatické politice, zabránit nabobtnání státu a zahrnout do daňové politiky princip „daňové újmy“.

Navzdory různým pohledům vidíme řadu podobností. Autoři navrhují řešení, která odráží evropskou ekonomickou a sociální realitu, a zdůrazňují, že diskuse o Zelené dohodě musí reflektovat široké aspekty celé problematiky. Pokud lidem nabídneme jen suchá čísla a fakta, nezvolíme nejlepší komunikační strategii. Podobně není vhodné vést čistě propagační kampaň. Je nutné se vyvarovat zaujatosti, protože ta by snížila důvěryhodnost vzkazu, který se snažíme předat, a mohla by dokonce posílit polarizaci a fragmentaci celé společnosti.

Obavy některých občanů jsou opodstatněné a jejich případné ztráty musí být plně kompenzovány. Co tedy potřebujeme, je komunikační strategie, která by zahrnovala celou komplexnost problému klimatické změny a zvažila efektivitu navržených řešení. Toho dosáhneme, když debatu přeneseme do všech obývacích pokojů – ukážeme její relevanci pro občany a jejich blízké okolí. Zároveň si musíme přiznat, že celý proces změn vytvoří vítěze a poražené. Covidová pandemie nás všechny něco naučila. Pokud chceme čelit závažné hrozbě, musíme spolupracovat, zvýšit sociální soudržnost a solidaritu napříč členskými zeměmi i napříč celou EU, což společně zvýší odolnost celého evropského společenství.

Doporučení:

- Klimatická změna má řadu projevů, ale diskuse o ní je roztržštěná a česká veřejnost vnímá jednotlivosti na úkor komplexnosti celé problematiky klimatické změny. Přenesme debatu do všech obývacích pokojů – Zelená dohoda by měla být relevantní pro všechny občany a jejich nejbližší okolí.
- Vyvarujme se zaujatých postojů. Klesla by důvěra v předkládané argumenty a posílili bychom polarizaci a fragmentaci společnosti.
- Změny vytváří vítěze a poražené. Poražení musí dostat adekvátní kompenzaci.

1 Podle průzkumu Eurobarometru (European Commission 2019a) vnímalo 93 % Evropanů klimatickou změnu jako závažný problém a 92 % souhlasilo s tím, že je potřeba minimalizovat emise skleníkových plynů. Klimatická změna tak překonala obavy z terorismu (54 %) a stala se druhým nejčastěji zmíněným vážným problémem po chudobě, hladu a nedostatku pitné vody (71 %). Shodli se také, že by se EU měla stát do roku 2050 klimaticky neutrální (průměr EU byl 92 % a u jednotlivých členských zemí jsme zaznamenali nejvyšší skóre u Kypru s 98 % a nejnižší u Estonska s 85%; Česko 89 %). Většina respondentů se domnívala, že odpovědnost za nový přístup leží na jejich vládách (55 %) a soukromém sektoru (51 %), téměř polovina dávala odpovědnost za změnu i na bedra EU (49 %). Vnímání závažnosti hrozby změny klimatu nebylo ovlivněno věkem, pohlavím a společenskou třídou. Průzkum Českého rozhlasu (Krawiecka, Kašpárek a Zákopčanová 2021) došel k podobnému závěru, pouze u žen zaznamenal vyšší citlivost vnímání klimatické hrozby, což odborníci nebyli schopni jednoznačně vysvětlit.

2 Například domněnku, že za boj s klimatickou změnou by měly být odpovědné vlády, vyslovilo 78 % Švédů, ale jen 37 % Slovinců, na soukromý sektor se chtělo spoléhat 67 % Nizozemců a 34 % Lotyšů a na EU 72 % Švédů a 34 % Lotyšů a Maďarů (Česko se ve všech třech případech pohybovalo blízko evropského průměru s 56 %, 54 % a 43 %).

3 Vnímání hrozeb bylo nejviditelnějším rozdělovacím faktorem při sledování vnímání klimatické změny u jednotlivých společenských tříd. Nižší třídy se podle očekávání obávaly ekonomických dopadů více než vyšší společenské třídy, stejně jako se více bály dopadů migrace způsobených klimatickou změnou. Průzkum použil dělení společenských tříd podle šetření ČRo z roku 2019. Pro více informací viz Prokop a kol. 2019. Dělení tříd na podobném základě lze nalézt v Tungul a kol. 2019.

4 Více viz například Librová (2003), nebo rozhovor se sociálním a environmentálním psychologem Janem Krajhanzlem (Truchlá 2020).

5 Podle výše zmíněného průzkumu z roku 2019 79 % respondentů souhlasilo s tím, že klimatická změna také představuje ekonomickou příležitost. V jednotlivých zemích se tato odpověď objevila nejčastěji v Portugalsku a na Kypru (90 %) a nejméně často v Estonsku (56 %), v Česku se tak vyjádřilo 63 % lidí. Ještě větší počet Evropanů se domníval, že propagace zelených technologií v zahraničí přinese EU ekonomické výhody. Věřilo tomu od 89 % Irů a Portugalců po 65 % Čechů.

Nulové znečištění životního prostředí jako nový cíl unijní environmentální politiky a práva

Ondřej Vícha

Zelená dohoda pro Evropu nasměrovala EU k tomu, aby se do roku 2050 stala udržitelným klimaticky neutrálním a oběhovým hospodářstvím. Stanovila rovněž cíl lépe chránit lidské zdraví a životní prostředí jako součást ambiciózního přístupu k boji proti znečištění ze všech zdrojů a k přechodu na prostředí bez toxických látek. Za tím účelem si tato unijní strategie vytyčila poměrně ambiciózní cíl nulového znečištění životního prostředí (EEA 2020a). Dne 12. 5. 2021 přijala Evropská komise akční plán pro nulové znečištění ovzduší, vod a půdy (KOM [2021] 400 final), který navazuje na některé již přijaté iniciativy EU (jako jsou např. akční plán oběhového hospodářství, strategie v oblasti biologické rozmanitosti, strategie Z farmy na vidličku, strategie pro udržitelnost v oblasti chemických látek).

Znečištění životního prostředí má vážné dopady na zdraví obyvatel, jakož i na veškeré ekosystémy. Například znečištění ovzduší je v EU každý rok odpovědné za přibližně 400 000 předčasných úmrtí. Znečištění životního prostředí však má za následek i značné ekonomické náklady, protože sebou nese mj. i vyšší výdaje na lékařskou péči a snižuje produktivitu a zemědělské výnosy (EEA 2020b).

Znečišťováním životního prostředí se rozumí vnášení takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí v důsledku lidské činnosti, které jsou svou podstatou nebo množstvím cizorodé pro dané prostředí. Takto pojímané znečišťování životního prostředí není vázané na porušení právních předpisů. Ke znečišťování životního prostředí dochází jak činností, která je v souladu s právními předpisy (limity či standardy), tak také protiprávně. Znečišťováním se mění jednotlivé složky životního prostředí (zejména ovzduší, voda nebo půda) takovým způsobem, že se můžou stát škodlivými pro lidské zdraví i pro přírodu. Mezi hlavní druhy znečišťujících látek patří zejména chemické látky, prach, hluk nebo záření. Tyto znečišťující látky pocházejí z velkého množství různých zdrojů. Některé z těchto zdrojů jsou rozptýlené (např. doprava, zemědělství), další (bodové) se pojí ke konkrétním místům (např. různá průmyslová zařízení, výroby energií, skládky odpadů).

Vedle toho se rozlišuje také havarijní znečištění (Damohorský a kol. 2010). To, co mají tyto zdroje znečišťujících látek společné, je skutečnost, že jsou hluboce zakořeněné v základních systémech našich společností, pokud jde o mobilitu, výrobu a spotřebu energie a potravin. Tytéž systémy nejsou jen hlavními zdroji znečišťujících látek, ale jsou i základními příčinami klimatické krize a rychlého úbytku biodiverzity. Způsob, jakým se lidé a zboží přepravují, jak vyrábíme elektřinu a teplo a jak vyrábíme a konzumujeme potraviny, představuje v mnoha směrech základy našeho současného způsobu života. Z tohoto důvodu není, a ani do budoucna nebude, jednoduché tyto systémy změnit (ať již v našem myšlení nebo v právu).

Znečišťování životního prostředí představuje složitý proces, na který lze nahlížet minimálně ze tří úrovní (dimenzí). Za prvé jde o pohled biologicko-technologický. Tato dimenze, která spočívá v technických řešeních, měření vnášených znečišťujících látek do životního prostředí a monitoringu stavu životního prostředí, je nezbytným předpokladem pro další dvě úrovně pohledů na znečišťování životního prostředí. Druhou úrovní je dimenze ekonomická, která spočívá v ekonomické rozvaze, posouzení externalit a ve stimulaci znečišťovatele k realizaci žádoucích opatření vedoucích ke snížení znečišťování. Znečišťovatel by měl být motivován k tomu, aby změnil své chování či rozhodování v souladu se zájmy ochrany životního prostředí. Třetí dimenzí znečišťování je dimenze právní, která spočívá v uplatnění právních principů a právních nástrojů směřujících k předcházení, kontrole, omezování a odstraňování znečištění životního prostředí.

Významnou roli při naplňování nově vytyčeného cíle nulového znečištění musí i nadále hrát právo jako společenský normativní systém, který se již v uplynulých desetiletích stal nezbytným a nezastupitelným nástrojem pro ochranu životního prostředí. Oproti době, kdy v EU začaly být zaváděny první politiky a právní předpisy v oblasti prevence a kontroly kvality ovzduší a vody, došlo k prokazatelnému zlepšení stavu těchto složek životního prostředí v jednotlivých členských státech EU (EEA 2019). To ukazuje, že pokroku při snižování znečištění životního prostředí lze dosáhnout pomocí závazných právních předpisů, které zakotvují řadu právních nástrojů (administrativních, ekonomických či sankčních).

Právo reguluje vypouštění znečišťujících látek vznikajících při realizaci různých lidských činností. K tomu slouží zejména administrativní nástroje v podobě zákazů, příkazů, omezení nebo standardů

kvality životního prostředí. Některé znečišťující látky mají natolik škodlivé účinky ať již na životní prostředí nebo na lidské zdraví, že tam, kde je to ekonomicky únosné, by měly být právními předpisy zakázány jejich emise do vnějšího prostředí, případně by měla být zakázána i jejich výroba a používání. V případě dalších znečišťujících látek, které je životní prostředí schopno do určité míry absorbovat, by měly být nastaveny takové mezní hodnoty, které nebudou představovat riziko pro lidské zdraví nebo životní prostředí. K tomu slouží tzv. přípustná míra znečišťování životního prostředí – mezní hodnoty (limity) stanovené buď přímo jednotlivými právními předpisy, nebo na základě nich (např. povolením vydaným podle těchto právních předpisů). Tyto limity stanoví určitou maximálně přípustnou hranici, která nesmí být překročena. Ta se vztahuje k vlastnímu vypouštění znečišťujících látek do životního prostředí (emisní limity), ale i k množství znečišťujících látek, které je v té které složce životního prostředí již obsaženo (imisní limity) (Jančářová a kol. 2016). Tyto limity mají být stanoveny v souladu s dosaženým stavem poznání tak, aby nebylo ohrožováno zdraví lidí a aby nebyly ohrožovány další živé organismy a ostatní složky životního prostředí, a s přihlédnutím k možnému kumulativnímu působení nebo spolupůsobení znečišťujících látek a činností (§ 12 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí).

K vytvoření životního prostředí bez toxických látek bude zapotřebí změna právních předpisů, která zabráni vzniku znečištění životního prostředí, a přijetí opatření směřovaných k jeho nápravě. Revize právních předpisů by měla zajistit lepší monitorování znečištěného ovzduší, vod a půdy, podávání zpráv o tomto znečištění, předcházení jeho vzniku a napravování stávající situace. Ambicí by mělo být udržení a zajištění zdravých ekosystémů a životního prostředí, které nebude negativně ovlivňovat zdraví jednotlivců i populací. Hlavním účelem změn by mělo být chránit občany a ekosystémy lepším monitorováním, hlášením, předcházením a odstraňováním znečištění. Za tím účelem bude nezbytné, aby EU a její členské státy systematicky přezkoumaly stávající politiky a právní předpisy, na jejichž základě jsou stanoveny mezní hodnoty, a tyto limity zpřísnily. Na úrovni práva EU bude např. třeba přezkoumat emisní limity pro průmyslová zařízení v rámci probíhající revize směrnice EU o průmyslových emisích (2010/75/EU) nebo normy kvality ovzduší stanovené směrnicí EU o kvalitě vnějšího ovzduší (2008/50/ES) za účelem zajištění jejich souladu s pokyny Světové zdravotnické organizace (Mácha a Vícha 2020). Současně musí být zajištěna efektivnější kontrola a vymáhání právních povinností, a to na úrovni unijního i vnitrostátního práva.

Při naplňování nového cíle nulového znečištění bude třeba vycházet ze základních principů environmentální politiky EU, mezi něž patří obezřetnost, prevence, odvrácení ohrožení životního prostředí především u zdroje a „znečišťovatel platí“. A právě posledně jmenovaná zásada může hrát klíčovou roli ve snaze dosáhnout nulového znečištění, neboť vede k internalizaci nákladů na ochranu životního prostředí (Vícha 2014). Uplatňuje se zejména ve formě ekonomických nástrojů (jako jsou např. poplatky za znečišťování životního prostředí) nebo při vymezení právní odpovědnosti za škody na životním prostředí dle směrnice 2004/35/ES a zákona č. 167/2008 Sb. (Stejskal a Vícha 2009). Vyvážené nastavení mixu právních nástrojů v unijním a vnitrostátním právu může významně přispět k dosažení cíle nulového znečištění a k ochraně lidského zdraví (nejen střední třídy), ale současně i k naplnění jednoho ze základních konceptů ochrany životního prostředí, totiž principu udržitelného rozvoje.

Doporučení:

Za účelem dosažení nového cíle nulového znečištění bude třeba

- přezkoumat stávající unijní a vnitrostátní politiky a právní předpisy regulující znečištění životního prostředí a navrhnout jejich změnu, která prostřednictvím vyváženého mixu právních nástrojů zajistí lepší monitorování znečištěného ovzduší, vod a půdy, podávání zpráv o znečištění, předcházení a nápravu znečištění, včetně zpřísnění mezních hodnot (limitů) určujících přípustnou míru znečištění životního prostředí;
- zajistit efektivnější kontrolu a vymáhání právních povinností souvisejících se znečištěním životního prostředí a důslednější vyvozování právní odpovědnosti za škody na životním prostředí (ekologickou újmu);
- důsledněji naplňovat princip „znečišťovatel platí“, na němž je založena unijní politika a právo životního prostředí, a zavést takové ekonomické nástroje, které by motivovaly znečišťovatele k tomu, aby změnil své chování v souladu se zájmy ochrany životního prostředí a lidského zdraví.

Dopady Zelené dohody pro Evropu na střední třídu

Bedřich Moldan

Evropská komise představila v prosinci 2019 Zelenou dohodu pro Evropu, kterou následně schválila Evropská rada (premiéři všech členských států). Hlavní inspirací pro tuto dohodu je současná zásadní environmentální hrozba způsobená globální klimatickou krizí, avšak její záběr je širší, zabírá oblast celé evropské ekonomiky. Celou koncepci charakterizuje Evropská komise takto: „Změna klimatu a zhoršování životního prostředí představují pro Evropu a celý svět existenciální hrozbu. K překonání těchto výzev potřebuje Evropa novou strategii růstu, která transformuje Unii na moderní, konkurenceschopnou ekonomiku, jež účinně využívá zdroje a kde se do roku 2050 nebudou produkovat žádné čisté emise skleníkových plynů, hospodářský růst bude oddělen od využívání zdrojů, a zároveň nebude opomenut žádný jednotlivec ani region. V tomto plánu jsou uvedeny potřebné investice a dostupné finanční nástroje. Rovněž je v něm vysvětleno, jak zajistit spravedlivou a inkluzivní transformaci. EU bude rovněž poskytovat finanční podporu a technickou pomoc těm, které přechod na zelenou ekonomiku nejvíce zasáhne. EU se chce do roku 2050 stát klimaticky neutrálním kontinentem. K dosažení tohoto cíle bude nutné přijmout náležitá opatření ve všech odvětvích hospodářství“ (Zelená dohoda pro Evropu 2019).

Taková je v kostce představa Evropské komise, která plně vychází ze současného univerzálního rozvojového paradigmatu, jak je formulován v podobě známých 17 Globálních cílů udržitelného rozvoje (a 169 detailních podcílů). Ke všem podcílům jsou stanoveny kvantitativní indikátory (kterých je okolo 240 a jsou přesně stanoveny s univerzální globální platností).

Je zřejmé, že jde o mimořádně závažnou výzvu, která se týká nejširší veřejnosti, prakticky všech občanů EU, a ve skutečnosti nejen jich samotných, ale má i dalekosáhlý celosvětový přesah. Ten spočívá jednak v posílení role EU jako světového lídra v prosazování udržitelného rozvoje a zavádění nástrojů pro provedení potřebných transformačních kroků, a dále v účasti na vytvoření bilaterálních a multilaterálních mechanismů, které by postupně zajistily potřebný globální rozsah této epochální transformace. Velkou překážkou je fundamentální nerovnost mezi regiony a jednotlivými

zeměmi. Tzv. globální Jih tvořený většinou rozvojových států sice v posledních desetiletích nabývá na ekonomickém významu a lepší se i situace jeho obyvatel, ale zásadní nerovnosti v příjmech, v sociální oblasti, v úrovni služeb a dalších podstatných faktorech kvality života přetrvávají. Snahy těchto zemí po rychlém a podstatném ekonomickém růstu, od kterého si slibují celkový civilizační vzestup, jsou naprosto legitimní a bohaté státy globálního Severu, ke kterému patříme, musí tyto snahy chápat a všemožně je podporovat. S touto základní situací těsně souvisejí i celospolečenské důsledky v našem vlastním regionu, v jedné z nejbohatších částí světa. Vyplynávají z naší společenské globální odpovědnosti, kterou bychom měli plně vzít na vědomí.

Pokud jde o konkrétní dopady, je zapotřebí identifikovat jednotlivé hlavní aktéry, společenské segmenty, jichž se to zejména týká. Je potěšitelné, že mezi těmi, kteří pozitivně zareagovali na tuto bezprecedentní výzvu, je na prvním místě průmysl v širokém slova smyslu, který můžeme považovat za určitého reprezentanta střední třídy: podnikatelé, živnostníci, manažeři a další. Citujme ředitelku Aliance pro odpovědné podnikání Byznys pro společnost Danielu Němcovou (Byznys pro společnost 2020): „Zelenou dohodu vnímáme jako velkou výzvu a příležitost zásadně přenastavit dosavadní způsob života ve všech směrech, změnit svůj způsob myšlení.“ Němcová zdůrazňuje základní význam udržitelnosti, neobyčejně širokého konceptu, který je založen na známých třech pilířích. Po ekonomické stránce znamená zachování dobré pozice firem, udržení jejich konkurenceschopnosti ve střednědobém i dlouhodobém měřítku, zejména je třeba zdůraznit právě uvedený aspekt dlouhodobého výhledu. Sociální pilíř se opírá o zachování sociálního smíru, odstraňování příliš velikých nerovností, posilování inkluze. Zelená dohoda pak zdůrazňuje zejména aspekty environmentální udržitelnosti.

Střední třída samozřejmě nejsou jen podnikatelé, je definována podstatně širěji, zmíněný „průmysl“ byl uveden jako typický příklad. Podstatné však je, a to je hlavní sdělení, které chceme zdůraznit, že prakticky veškerá tíha potřebné transformace k udržitelnosti spočívá právě na bedrech střední třídy. Přitom zdaleka nejde o „reaktivní“ vyrovnávání se s mnohostrannými dopady, ať už pozitivními nebo negativními, ale o její klíčovou a nezastupitelnou „proaktivní“ roli. Bez širokého angažmá právě střední třídy ve velmi širokém smyslu slova si úspěch tohoto mimořádně náročného manévru v žádném případě nelze představit.

Druhou věc, kterou chceme velmi silně zdůraznit, je neobyčejně široký záběr potřebných změn. Poměrně obsáhle jsme citovali představu o Zelené dohodě pro Evropu, aby bylo zřejmé, o jak komplexní a mnohostranný proces se jedná. Jak velmi správně upozorňuje i Daniela Němcová, zasahuje do celého našeho dosavadního způsobu života, jehož nositelem je právě střední třída.

Doporučení:

- Zelená dohoda je odpovědí na velmi vážné environmentální hrozby s potenciálně katastrofickými následky, je tedy především třeba vzít naprosto vážně na vědomí reálnost této situace, hledat cesty, jak jí čelit a nacházet adekvátní odpovědi na všech úrovních.
- Jde o situaci krizovou, kterou lze pojmout defenzivně a negativně a hledat způsoby, jak se bránit a přizpůsobit. Existuje však i proaktivní cesta, pojmout krizi jako příležitost pro reformy transformace, které by měly vést k celospolečenskému chování trvale splňujícímu kritéria environmentální udržitelnosti.
- Potřebný transformační manévr se vyznačuje mimořádnou šíří i hloubkou potřebných změn. Je tedy zřejmé, že je bezpodmínečně zapotřebí získat podporu velmi široké veřejnosti. To se nemůže obejít bez přizpůsobení klíčových společenských norem týkajících se dnešního způsobu příliš plýtvavého každodenního života.

Střední třída jako tahoun dekarbonizace

Kateřina Davidová

Zelená dohoda pro Evropu je slovy Ursuly von der Leyen „strategií pro růst“ (European Commission 2019b). Mnoho opatření a návrhů Zelené dohody pro Evropu má střední třídu přímo ve svém centru a opatření jsou navržena tak, aby byla střední třídou co nejvíce akceptovatelná a nebyla vnímána jako něco, co ohrozí její prosperitu. Bohužel mnoho českých politických představitelů využívá evropskou zelenou agendu jako obětního beránka ve svých kulturních válkách a předkládá společnosti – zejména pak právě střední třídě – představu, že zelená transformace se citelně dotkne jejich peněženek a ohrozí jejich životní styl či dokonce pracovní místa. Reálné hrozby pro českou střední třídu jsou však úplně jinde. Jedna z nich spočívá právě i v iracionálně odmítavém přístupu k zelené transformaci, která už v Evropě, ale i jinde ve světě, začala a která bude v příštích letech akcelarovat.

Předně je nutné říct, že Zelená dohoda pro Evropu bude taková, jakou si ji sami uděláme. Evropská komise navrhla hrubé obrysy, avšak konkrétní náplň spočívá na členských státech. Zde se už nyní ukazuje, že Evropská unie (EU) není jednotný celek, ale že různé členské státy vnímají Zelenou dohodu rozdílně. Během posledních dvou let, kdy byl obsah Zelené dohody konzultován na řadě evropských setkání a kdy členské státy připravovaly své národní plány na snižování emisí a využívání bezprecedentního objemu financí, které na tyto účely byly v Evropě vyčleněny, se jasně ukazuje, že rozdíl mezi starými a novými členskými státy přetrvávají a jsou velmi markantní.

Zatímco státy severní a západní Evropy dokázaly včas vyhodnotit a využít ekonomický potenciál, který zelená transformace nabízí, státy střední a východní Evropy zatím kvůli chybějící politické vůli tento potenciál nechávají nevyužitý a přicházejí tak o ekonomické příležitosti i svou konkurenceschopnost. Na světovém žebříčku Global Green Economy Index (2021) lze například dobře vidět existující hranici mezi západo- a východoevropskými státy, co se týká atraktivity pro zelené investice. Česko se v tomto žebříčku nachází na 69. místě. Země severní a západní Evropy pak najdeme v první desítku.

S tím, jak evropské dekarbonizační snahy nabírají na síle, se výrazně zvyšuje riziko, že v Evropě dojde k dalšímu prohloubení mezery mezi starými a novými členskými státy. Ve střední a východní Evropě přetrvává přílišný důraz na průmyslově založenou ekonomiku s nízkou přidanou hodnotou, nízkým oceněním práce a naopak vysokou emisní náročností na jednotku hrubého domácího produktu (HDP). Česko je toho přímo modelovým příkladem – v přepočtu na HDP má čtvrtou emisně nejnáročnější ekonomiku v EU (EEA 2012). Tento ekonomický model se však stává vysoce rizikovým. Zvyšování evropských klimatických ambicí se projevuje v reálném světě například rostoucí cenou emisní povolenky či zpřísněním emisních norem a regulací. Pokud se český byznys model nezmění, je velmi pravděpodobné, že do několika let už české výrobky nebudou konkurenceschopné v porovnání s těmi vyrobenými v zemích s nižší emisní intenzitou. Přitom více než 80 % českého exportu jde do zemí EU (Český statistický úřad 2021b). Udržet si konkurenceschopnost na zelenajícím společném evropském trhu by tak pro nás mělo být zásadní prioritou. Zelená dohoda pro Evropu a s ní spojené finanční prostředky by v tomto ohledu mohly pro Česko představovat obrovskou příležitost. Je ovšem nutné, aby politická reprezentace převzala za směřování země zodpovědnost a proaktivně se podílela na tvorbě evropské zelené agendy, nejen automaticky odmítala to, co přijde z Evropy.

Zelená transformace by měla být zajímavým tématem i pro středové a středo-pravé strany a jejich voliče. Předně, modernizace české ekonomiky je nezbytná a její zaměření na čistší odvětví má potenciál přilákat nové zahraniční investice a vytvořit nová kvalitní pracovní místa s vyšší přidanou hodnotou. Investice do výzkumu a inovací v Česku dlouhodobě zaostávají za zbytkem EU (European Commission 2021) a Zelená dohoda je příležitostí, jak toto napravit. Globální pandemie koronaviru navíc posílila v Evropě touhu po přesunutí některých strategických odvětví zpět na evropskou půdu a střední a východní Evropa má obrovský potenciál stát se centrem výroby komponentů pro čisté technologie, jako jsou například baterie či solární panely.

Zelená dohoda může také pomoci překonat velké regionální rozdíly v kvalitě života, které v mnoha zemích těžících a spalujících fosilní paliva a provozujících těžký průmysl panují. V Česku se jedná zejména o tři strukturálně postižené „uhelné“ regiony – Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj. Ty mohou díky Zelené dohodě získat finance na odklon od uhlí a s tím spojené strukturální změny. V tomto případě by strukturální změny pomohly jak lidem ze slabších sociálních tříd, tak

lidem ze střední třídy. Více geograficky rovnoměrně rozložené bohatství ve společnosti, kvalitní služby a kvalitní pracovní místa by snížily tlak na současná centra, jako je Praha a další velká města, kde náklady na bydlení a život strmě rostou, zatímco mzdy stagnují.

V neposlední řadě může Zelená dohoda přinést velmi praktické benefity pro střední třídu v podobě podpory opatření typu renovace budov za účelem zvýšení energetické účinnosti, instalace fotovoltaických panelů na střechy domů, instalace tepelných čerpadel či pořízení elektromobilu. V zemích západní Evropy to byla právě střední třída, která pomohla rozjet revoluci ve využívání energií z obnovitelných zdrojů. Je ovšem potřeba mít dobře a stabilně nastavené regulační prostředí a stanovená jasná pravidla podpory, což v Česku zatím chybí. Česko má nejvyšší čas udělat politické rozhodnutí, že chce být aktivní součástí celosvětového trendu dekarbonizace, a nikoli pouze přihlížet, jak benefity sklízí jiní. Střední třída může být důležitým tahounem přechodu na zelenou ekonomiku, pokud k tomu dostane vhodné podmínky a prostor.

Doporučení:

- Nestavět se slepě proti trendu dekarbonizace, který v Evropě nabírá na síle, ale naopak se aktivně snažit najít si zde svoje místo (např. jako atraktivní země pro přesunutí výroby některých komponentů pro čisté technologie).
- Opustit dnes již zastaralý ekonomický model založený na vysoké emisní náročnosti a nízké přidané hodnotě výrobků a namísto toho plně využít příležitostí, které nabízejí moderní zelená odvětví.
- Nastavit stabilní regulační prostředí pro rozvoj nízkoemisní ekonomiky a umožnit tak střední třídě stát se skutečnými tahouny zelené transformace v Česku, jako tomu je např. v západoevropských zemích.

Česko naskočilo na evropskou zelenou vlnu

Aneta Zachová

„Evropa by teď měla zapomenout na Green Deal,“ právě s takovými slovy vystupoval český premiér Andrej Babiš v březnu 2020, když Evropu zasáhla první vlna pandemie covid-19 (vlada.cz 2020). Stejná slova zaznívala na domácí politické scéně i od dalších vládních politiků (Perknerová 2020) a požadavky odložení Green Dealu/Zelené dohody formulovali i zástupci průmyslu (Svaz průmyslu a dopravy ČR 2020). Jen o rok později instituce Evropské unie (EU) odsouhlasily klimatický zákon, jeden ze základních kamenů Zelené dohody. Průlomová legislativa učinila z cíle dosažení klimatické neutrality do roku 2050 právní závazek a stanovila nový cíl 55procentního snížení emisí do roku 2030 oproti roku 1990. Vzhledem k politickým prohlášením by se mohlo zdát, že Brusel rozhodl „o nás bez nás“, ale k ničemu takovému nedošlo. Na evropské úrovni se totiž Česko k Zelené dohodě odmítavě nestavělo. Premiér Babiš v Bruselu opakovaně odsouhlasil dokument, který volal po následování zelené evropské politiky, a to pandemii navzdory (Consilium.europa.eu 2020a). Česká vláda byla v diskusích o evropské klimatické politice vždy obezřetná a k navyšování cílů pro snižování emisí se stavěla opatrně. Není divu. Českou ekonomiku pohání uhelné doly a těžký průmysl, na které zvyšování evropských klimatických ambic tvrdě dopadá. Samotnou Zelenou dohodu pro Evropu však Česko na evropské úrovni nikdy nezpochybnilo. Pokud by tak učinilo, mohlo by samo sebe politicky i ekonomicky od zbytku Evropy odříznout.

Ochrana klimatu je vzácným tématem, na jehož významu se shodují všechny členské státy Evropské unie. Přestože se mezi nimi najdou i opatrnější země – zejména ty z postsovětského prostoru – boj s klimatickými změnami má napříč Evropou plnou podporu (Consilium.europa.eu 2020c). Názory se tříští až v momentě, kdy má Evropa přejít od deklarací směrem k jasným činům, které mají dopady na jejich občany. Mezi tahouny evropské klimatické politiky patří například Dánsko či Švédsko, které tlačí na navyšování ambiciózních klimatických cílů. Na jejich stranu se často přidává i Německo, Francie, Nizozemsko či Lucembursko. I tyto země jednájí zcela pragmaticky – téma ochrany klimatu totiž patří mezi priority jejich občanů. Stát se zeleným lídrem Evropy jim tak přidává body jak na

domácí scéně, tak i na té globální. Napříč Evropou zároveň vznikají různá uskupení států snažících se prosadit svou vlastní vizi ochrany klimatu. Ta se většinou opírá o jejich technologické možnosti či geografické podmínky. Skupina sedmi států ve složení Rakousko, Dánsko, Irsko, Litva, Lucemburk a Španělsko například vyzývala k tomu, aby byla evropská energetika do roku 2050 stoprocentně obnovitelná (Euractiv 2020). Jiný tábor, ve kterém bylo například Česko, Polsko, Maďarsko nebo také Francie (Euractiv 2021), pro změnu požadoval, aby se Evropa ve své snaze dosáhnout do roku 2050 klimatické neutrality držela principu technologické neutrality a nezvýhodňovala jen vybrané „čisté“ zdroje energie či oblasti podnikání.

Kromě technologické neutrality Česko požadovalo po Evropské unii vyčíslení dopadů nové zelené politiky. Dalším důležitým požadavkem bylo „dotování“ modernizace české ekonomiky evropským rozpočtem. Na tom se Česko shodlo právě se státy východní Evropy, které se zároveň řadí mezi chudší země. Hlavním partnerem Česka bylo v těchto debatách zejména Polsko, jehož ekonomika je emisně o mnoho náročnější než ta česká. Společně si dokázali v Bruselu vyjednat silnou finanční podporu. Tradiční Visegrádská čtyřka se naopak v diskusích o Zelené dohodě příliš neuchytila. Slovensko se na rozdíl od Polska a Česka vrhlo do klimatických závazků po hlavě, jeho uhelná minulost je totiž oproti Česku zlomková. To samé platí i pro Maďarsko, pro které by plnění klimatických cílů nemělo představovat žádnou výraznou překážku. O Česku se něco takového rozhodně říci nedá.

Pozici států k zelené politice formují nejen ekonomické faktory, ale i politické vlivy. Pro konzervativní vlády je představa opuštění stávající centralizované uhelné energetiky jen těžko představitelná. Jednou z myšlenek Zelené dohody je přitom právě decentralizace a možnost občanů být nejen spotřebitelem energie, ale i jejím výrobcem, například umístěním fotovoltaických panelů na střechu domů. Progresivní tendence a projekty takzvané komunitní energetiky se zatím rozvíjejí především v západních zemích, průkopníkem je Dánsko. Decentralizační vlna ale proniká i do zemí se středopracivově orientovanými vládami, jako je Velká Británie, Německo či Rakousko.

Česko nemělo jinou možnost než se nechat strhnout evropskou zelenou vlnou. Dopady klimatických změn pocítují i Češi a neochota vlády s tím něco dělat by pro ně byla nepřijatelná. Ochrana klimatu a snižování emisí je navíc „in“. Přístupují k němu jak jednotlivé státy, tak i soukromá sféra, včetně výrobců energie a průmyslových podniků. Vědí totiž, že s nálepkou „znečišťovatele“ si na trhu

neškrtnou. Česku to sice několik měsíců trvalo, ale dnes potřebu snižování emisí a plnění zelené politiky zpochybňuje málokdo. Zelená dohoda zároveň není žádným „výmyslem Bruselu“, ale reakcí Evropské unie na globální ambice usilující o zpomalení oteplování planety. Pokud by Česko chtělo stát stranou, ztratilo by svou konkurenceschopnost vůči evropským konkurentům a dříve či později by stejně muselo v rámci sebezachování na zelenou linku nastoupit. Nyní jedeme na stejné vlně jako zbytek Evropy, což se nám zatím vždy vyplatilo.

Doporučení:

- Česko by mělo začít občanům lépe komunikovat evropskou klimatickou politiku. Neprezentovat ji jako hrozbu vedoucí ke ztrátě pracovních míst, ale jako příležitost k modernizaci ekonomiky.
- Česko by mělo na evropské úrovni působit jako konstruktivní partner, který požaduje, aby byla klimatická politika založená na realistických předpokladech. Měla by se vzdát svého kverulantského přístupu.
- Česko by mělo v debatách o Zelené dohodě vystupovat konzistentně na domácí i evropské scéně.

Skutečné příběhy za Zelenou dohodou dávají příležitost ji pochopit

Soňa Jonášová

Od prvních momentů představení Zelené dohody pro Evropu je zřejmé, že je svým rozsahem a ambicemi jedním z nejvýznamnějších společných kroků členských států. Kromě konkrétního rámce a směru dává jasný signál pro promyšlené projekty, které jdou dalece za hranici vágních vizí založených na „nízkouhlíkové ekonomice“, kterou není lehké si představit. Proto jistě stojí za to představit příběhy postavené na podobných principech, jež jsou nám blízké právě tím, že již fungují – i bez toho, aniž by nutně reprezentovaly pouze „zelené principy“. Pojďme se s nimi seznámit.

Karel Horák je zemědělec, který v Choťovicích propojuje principy cirkulární ekonomiky s inovacemi v zemědělství. Zbytky ze živočišných a rostlinných produktů na farmě zpracovává bioplynová stanice vytápějící přilehlý hotel i chovnou stanici pro malá selata, která se rodí bez termoregulace. Půdu oživuje kompost, ve kterém kromě místních materiálů končí i kávová sedlina z vysbíraných kávových kapslí Nespresso. V o pár kilometrů vzdálené sousední obci je podobná bioplynová stanice, ta ale pro změnu jako jedna z pár dalších zpracovává gastroodpady a zbytky potravin například z neprodaných zásob ze supermarketů. Obec se tak stala energeticky soběstačnou a pan starosta Milan Kazda neustále inovuje i další oblasti fungování v obci a v současnosti zvažuje pořízení elektromobilu, který by bylo možné i sdílet. Ani jeden se nebojí čehokoliv nového. Oba jsou motorem pro změnu a vymykají se tím, že svoje koncepty neustále posunují k vyšší míře efektivity.

V Zábřehu na Moravě mezitím Milan Doubravský, ředitel technických služeb, stále vylepšuje fungování odpadového hospodářství města, protože každá ušetřená koruna může být investována do rozvoje místního re-use centra, místního plaveckého bazénu nebo sběrného dvora, ze kterého na skládky míří absolutní minimum. Většina surovin je zde precizně dotříděna na třídící lince SEPAREX tak, aby bylo možné je předat k recyklaci, a po další úpravě je například většina stavebních materiálů opětovně využita co nejbliže místa vzniku v nových projektech, ať už se jedná o hřiště nebo

cyklostezku. K odsunu konce skládkování využitelného odpadu pan Doubravský často dodává, že to může jít i mnohem rychleji – stačí mít dobrý plán a jasnou vizi.

Pod rukama Lenky Mynářové rostou nejen výzkumné týmy, ale i pokročilé technologie úpravy použitých kuchyňských olejů či využití nanotechnologií v kosmetice či výrobě ochranných prostředků. Seskupuje klíčové aktéry v daných segmentech a firma Nafigate Corporation je jedna z nejúspěšnějších technologických firem, která se chlubí několika evropskými a globálními oceněními z oblasti inovací a excelentních vědeckých výstupů. Z odpadních olejů ve firmě vzniká jeden z mála bioplastů, na které se Evropské společenství dívá oprávněně pozitivně, a to z toho důvodu, že na rozdíl od tisíců neúspěšných, avšak marketingově skvěle prodaných produktů vymyká skutečnou rozložitelností v přírodních podmínkách a nejen v květnatých deklaracích.

Všechny tři příběhy spojuje jako červená nit role silných lídrů, ať už se jedná o farmáře, starostu, ředitele technických služeb nebo jednu z nejschopnějších žen pomyslné české cirkulární scény. Ani jeden z nich nečeká na změnu legislativy a na odpady se dívají jako na cenné zdroje jak po stránce finanční, tak ekologické. A každý jeden z nich by skvěle seděl i do skládačky vzájemně propojených opatření, se kterými přináší Akční plán pro cirkulární ekonomiku nebo strategie Z farmy na vidličku, což jsou pro mě osobně dvě prioritní oblasti, které nová Zelená dohoda pro Evropu obsahuje. Její ambicí je primárně přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku a ačkoliv se tento cíl může jevit jako dost abstraktní, na všech příbězích můžeme demonstrovat jasné souvislosti. Využití biologicky rozložitelných odpadů pro výrobu energie a tepla je zcela v souladu s modernizací energetiky. Takzvaná druhá generace biopaliv nahrazuje v Česku téměř všudypřítomnou řepku a namísto monokultur dává prostor pro bioodpady, které dnes končí nejčastěji na skládkách a jsou zodpovědné za více než 4,4 % celkových českých emisí (Fakta o klimatu 2021). Využití bioodpadů pro výrobu biopolymerů je jednoznačně bez hlubokých analýz ohleduplnější než využívání potravin v podobě cukrové třtiny, jak tomu bývá dnes zvykem. Nehledě na to, že z pohledu celého životního cyklu je monokulturní pěstování plodin pro výrobu biopolymerů navíc často dovážených ze zemí třetího světa mnohem významnější zátěží. Ničí biodiverzitu a uhlíková stopa související s výrobou a přepravou překvapí i zaryté podporovatele inovací (Liu a kol. 2014). Příběh ze Zábřehu navíc ukazuje, že místní re-use centrum je zcela v souladu s opětovným použitím všeho, co není třeba náročně recyklovat a při napojení na potřeby

obyvatel místního azylového domu má rozměr navíc sociální aspekt. Ten můžeme zároveň přepočítat i na množství vytvořených pracovních míst zaměstnanců místní třídící linky a sběrného dvora oproti skládkování. Poměr bývá 20 ku 1 mezi pozicemi podporujícími recyklaci namísto skládkování.

Zelená dohoda je tak jednoznačně obrovskou příležitostí. A to jsme otevřeli jen příběhy malých a středních podnikatelů a zástupců veřejné sféry. Podobné příběhy tvoří i velcí hráči českého průmyslu, mezi něž patří například Třinecké železárny, kteří v srpnu 2020 podepsali Zelenou dohodu pro MSK s cílem vyjádřit evropské dohodě podporu a začít připravovat konkrétní projekty v regionu (Sdružení pro rozvoj Moravskoslezského kraje 2020). Stejný impulz přeměnila v akci i iniciativa Změna k lepšímu,⁶ která má dnes více než 250 členů – od zástupců nadnárodních firem po malé a střední podnikatele či zástupce neziskových organizací. Všichni z nich věří v restart ekonomiky stojící na principech uvedených v Zelené dohodě. Už teď je zřejmé, že nejde jen o prázdný dokument, ale o prostor pro přeměňování příběhů v pozitivní změnu v celé společnosti.

Doporučení:

- Udělat revizi materiálů a zdrojů, které tvoří české národní bohatství. Od kůrovcového dřeva po kvalitu půdy nebo množství dostupných surovin. Tato data jsou dnes velmi těžce dostupná.
- Připravit akční plány pro vyžití těchto materiálů na regionální úrovni a zapojit do diskuze města a firmy – nechat je tvořit společné projekty fungující na principech spolupráce a symbiózy. Co je pro jednoho odpadem, je pro druhé zdrojem. Důležité je neotálet.
- Výstupy diskuzí začít realizovat v rámci pilotních projektů, testovat a počítat úspory CO₂, počet nové vytvořených míst nebo ekonomické přidané hodnoty pro region.
- Opakujme!

6 Pro více info viz <https://www.klepsimu.cz/>

Zelená dohoda je šancou vyrovnat' sa so starými zát'azami

Ivan Štefanec

Európska zelená dohoda je väčšinou predstavovaná ako významný krok vpred v oblasti ochrany svetovej klímy a zavádzania moderných technológií do energetiky, ktorých výsledkom bude nielen šetrenie, ale aj kvalitatívny skok v živote spoločnosti a každého jedného človeka. Európske strategické dokumenty sa radi prezentujú vzletnými, futuristickými frázami a tiež nie vždy celkom realistickými cieľmi. Špeciálne pre stredoeurópsky región je však dôležité, ostat' nohami pri zemi a sústrediť sa na tie problémy, ktoré strednú Európu trápia už desaťročia. Špeciálne ide o staré environmentálne zát'aže a energetickú infraštruktúru z čias socializmu.

Environmentálne zát'aže vznikali historicky v blízkosti veľkých výrobných spoločností, či banských diel. Pri absencii adekvátnych technológií a najmä politickej vôle vtedajšej vládnej moci, boli nebezpečné látky voľne vypúšťané do prostredia, prípadne umiestňované do podzemných zásobníkov s nedostatočným zabezpečením. V mnohých prípadoch sa nevedla žiadna evidencia o množstve a zložení týchto odpadov a niekedy ani o ich presnej lokalizácii. V dôsledku chemických reakcií a interakcie s okolím vznikajú sekundárne nové a ešte nebezpečnejšie zlúčeniny.

Len v Bratislavskom kraji je evidovaných asi 208 environmentálnych zát'aží (Tomašák 2013), z ktorých najvýznamnejšou a najznámejšou je skládka po bývalých Chemických závodoch Juraja Dimitrova (CHZJD) lokalizovaná v mestskej časti Vrakuňa v bezprostrednej blízkosti obývaného územia. Spodná voda je v tejto oblasti natoľko znečistená, že sa neodporúča jej používanie z vlastných studní ani na zavlažovanie záhrad. Navyše ohrozuje jednu z najväčších zásobární pitnej vody v Európe, Žitný ostrov. Sanácia tejto skládky bude stáť viac ako 30 miliónov eur (Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky 2017), ktoré poskytne Európska únia a vykonané opatrenia budú len dočasné so životnosťou 30 až 50 rokov, kým s nájde definitívne riešenie. Opäť treba upozorniť, že ide len o jeden z veľkého množstva podobných prípadov a to len na území Slovenskej republiky, respektíve Bratislavského kraja.

Prioritou slovenskej, ale aj ďalších vlád stredoeurópskych členov Európskej únie pri alokovaní zdrojov určených na environmentálnu politiku, by malo teda byť vysporiadanie sa s podobnými zát'ažami,

ktoré ohrozujú občanov bezprostredne, prípadne kvôli ich povahe znemožňujú rozvoj daného územia, napríklad čo sa týka výstavby a ďalšieho využitia. Znižovanie emisií skleníkových plynov, či podpora elektromobility nás nezachráni pred potencionálnymi ekologickými katastrofami menšieho, či stredného rozsahu, ktoré tieto záťaže môžu kedykoľvek priniesť.

Druhou oblasťou na ktorú by sme sa pri implementácii Zelenej dohody mali sústrediť je modernizácia energetiky a prenosových sústav. Tu nejde len o problém postkomunistických štátov. Vyrovnáť sa s ním budú musieť takmer všetci členovia Európskej únie. Odborníci upozorňujú, že ak pri súčasnom tempe rozvoja obnoviteľných zdrojov energie bude do roku 2030 50 %, európska rozvodná sieť nové nároky jednoducho neunesie. Hoci Nemecko ju má pripravenú najlepšie, len v roku 2017 dosiahli náklady na jej prispôsobovanie, opravy škôd v dôsledku preťaženia a ďalšie nevyhnutné zásahy výšku až 1,4 miliardy eur (Morgan 2019). V prípade Slovenska a Česka budú budúce náklady ešte oveľa vyššie.

Pri neuvážene rýchlym prechode na obnoviteľné zdroje, bez dôkladnej prípravy prenosových systémov, ale aj firiem a domácností hrozia problémy vo forme lokálnych výpadkov energie, ktoré budú musieť byť nahrádzané konvenčnými zdrojmi. To, okrem hospodárskych škôd, nezvýši dôveru v zelenú energetiku ani v environmentálnu politiku Európskej únie. Riešením sú teda investície do modernizácie prenosových sústav a ich vzájomné prepájanie tak, aby mohli byť prípadné výpadky okamžite identifikovateľné a kompenzované.

Prepájanie energetických systémov súvisí nielen s energetickou, ale aj strategickou bezpečnosťou. V roku 2014 oznámila Európska komisia zámer vybudovať Energetickú úniu, ktorá by zabezpečila lacnejšiu a dostupnejšiu energiu pre občanov Európskej únie a zároveň by znížila našu závislosť od tretích krajín, teda najmä od Ruskej federácie. Až 10 členských krajín, Bulharsko, Česko, Estónsko, Lotyšsko, Maďarsko, Rakúsko, Poľsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko sú v miere od 75 do 100 % závislé od dodávok plynu z Ruskej federácie (Lavička a Kačer 2019). Bulharsko, Estónsko, Slovensko a Fínsko v rovnakej miere závisia od dodávok ropy. V súvislosti s faktom, že Ruská federácia je štvrtým najväčším znečisťovateľom na svete vyznievajú vysoké ciele Európskej únie v oblasti ochrany klímy prinajlepšom rozpačito. Miera našej energetickej závislosti na Ruskej federácii je priamo úmerná aj vplyvu, ktorý u nás Ruská federácia dosahuje a premieta sa do obáv občanov z „uzavretia kohútika“ kedykoľvek, kedy nastane medzi Európskou úniou a Ruskou federáciou politický, či hodnotový konflikt.

Pre zníženie týchto energetických a strategických rizík je preto nevyhnutné, aby boli realizované mohutné investície do urýchlenia realizácie vzniku plnohodnotnej Energetickej únie s účinnými prepojeniami systémov, ich modernizáciou a diverzifikáciou zdrojov tých surovín, ktoré nedokážeme získať sami na svojom území.

Odporúčania:

- Sústrediť sa na realistické ciele pri boji s klimatickou zmenou.
- Odstraňovať staré environmentálne záťažové bezprostredne ohrozujúce zdravie občanov a ďalší rozvoj lokalít.
- Urýchlenie budovania Energetickej únie a znižovanie surovínovej a energetickej závislosti od ruskej federácie.

Řešení Zelené dohody pro zemědělství a lesnictví

Marlene Mortler

Zelená dohoda nabízí celou řadu iniciativ, které všechny mají lépe sladit naše životy s omezeními planety Země. Jejich cílem je vytvořit v Evropské unii (EU) cirkulární ekonomiku, kde je úspora zdrojů a recyklace ústředním bodem udržitelného růstu. Přístupy k dosažení tohoto cíle se ale hodně liší – některé jsou ideologické, jiné pragmatické a realistické.

Udržitelnost znamená vyvažovat tři pilíře – ekologii, ekonomiku a sociální otázky. Proto nedává smysl problémy a výzvy konfrontovat přímo zákazy, je třeba hledat řešení. Nejlepším způsobem je spolehnout se na inovativní sílu střední třídy. K tomu je ale také třeba nastavit vhodný kurz a nevytvořit situaci, která střední třídě ještě více ztíží práci, investice a – co je nejdůležitější – život. Ekologické cíle mohou být naplněny jen výzkumem a rozvojem, což platí pro všechny oblasti ekonomiky – pro dopravu, infrastrukturu, energetiku, a samozřejmě i zemědělství. Musíme více investovat do výzkumu v těchto oblastech a zvýšit podíl klimatických inovací, abychom dosáhli dekarbonizace a zároveň neohrozili naši prosperitu, která zásadně závisí na stabilitě střední třídy.

Jako politik, který se zaměřuje na zemědělství, musím podotknout, že zemědělství a lesnictví jsou pro Zelenou dohodu klíčové oblasti. Zemědělství vždy hraje ústřední roli v návrzích EU, jako např. strategie Z farmy na vidličku (Farm-To-Fork Strategy) nebo Strategie pro biodiverzitu. Všichni jsme závislí na přírodních zdrojích, které produkujeme, uchováváme a spotřebováváme. Přísnější regulace a nerealistická očekávání na mnohé malé rodinné farmy jen ohrozí potravinovou suverenitu Evropy, protože je v dlouhodobém výhledu donutí opustit jejich farmy. Řada evropských farmářů si je dobře vědoma významu životního prostředí a jedná udržitelně. Není proto vhodné pracovat proti zemědělství, lesnictví a mnohým soukromým rodinným farmám. Zemědělství je naopak jediným průmyslem, který produkuje kyslík a absorbuje oxid uhličitý. Je to zázračná zbraň proti klimatické změně. Musíme proto podpořit zemědělce a na ně napojené regionální firmy.

Je také nutné se podívat nejen na stranu nabídky a snažit se ji příkazy změnit. Produkce organických výrobků a elektrických aut nepřispěje k udržitelné společnosti, pokud výsledné produkty nejsou přijímány a žádány. Tady je opět klíčová střední třída jako motor ekonomiky. Pokud se podaří udělat udržitelné produkty dostatečně atraktivní a podaří se nám vzdělat lidi o evropských normách a významu regionální a evropské produkce, můžeme otevřít cestu dalším investicím k dosažení cílů Zelené dohody. Silná střední třída znamená silnou Evropu. Tím, že se otevřeme technologiím, investicím do výzkumu a rozvoje, podpoříme implementaci neotřelých inovací v malých a středních firmách a u zemědělců, budeme schopni reagovat na výzvy dalších desetiletí a vybudovat zelenou, digitální a udržitelnou budoucnost.

Doporučení:

- Digitalizace ve všech oblastech, zejména ve zdravotnictví, zemědělství a státní správě.
- Snížení administrativní zátěže a vytvoření srovnatelných standardů ve všech členských zemích.
- S využitím technologické otevřenosti jako základního nástroje propagovat inovace u technologií přátelských ke klimatu.
- Posílení strategické autonomie EU, ale také posílení mezinárodní spolupráce v otázkách typu klimatická změna, neboť ty přesahují národní hranice.

Krise koronavirová nesmí přerůst v krizi dluhovou, společenskou či klimatickou

Luděk Niedermayer

Pandemie stále neskončila. A i poté, co dnešní zdravotní krize pomine, se budeme vyrovnávat s jejími důsledky a zřejmě i dlouhodobě s hrozbou, kterou představují mutace původního viru. Pro ty, které minuly ty nejhorší škody, tedy na životě a zdraví, může být současným značným problémem špatná sociální či finanční situace. Ta se dotkla po celém světě nejen domácností, ale ve velké míře i sektoru firem a též států. Stěžejní roli v tom, jak vážné a dlouhodobé budou tyto důsledky, hraje, kromě umu a odhodlání firem, podnikatelů a vlastně všech lidí, právě stát.

Krise přinesla bezprecedentní pokles ekonomické aktivity a investic. Ten nejsou s to soukromé firmy dost rychle vyrovnat, a proto investice státu (včetně podpory investic soukromých) budou hrát značnou roli při obratu ekonomik k růstu. Velkou část investic však může blokovat nejistota. Mnoho lidí, kteří i zdroje na investice mají, může být (v kontextu doby) v rozhodování brzděno pocitem nejistoty ohledně „racionality“ investice. Právě těm může kvalitní a věrohodná politika státu usnadnit jejich rozhodování ve směru provedení předemných investic, čímž pozitivně přispějí k obratu ekonomiky, a hlavně k požadovanému růstu.

V tomto nesnadném úkolu, kterému budou čelit vlády většiny zemí, samozřejmě pomůže kompetence a vysoká kvalita fungování institucí státu. Neb je to samozřejmě stát (vlády, regiony, města, obce či státní instituce), kdo o státních investicích rozhoduje. Bohužel, výkon, který předvedla česká vláda během pandemie, lze označit přinejmenším jako nekompetentní a chaotický (s nemalou dávkou populismu) a nezadává dobré předpoklady pro další její úspěchy. Najít pak dobrý mix pevně postavených cílů a hodnot, co nejlepšího ekonomického efektu a nezbytné míry politického pragmatismu, na který by vláda měla vždy cílit, nebude v Česku snadné. Česká vláda také ponese odpovědnost za nastavení předpokladů k tomu, aby byly efektivně využity i finanční prostředky z rozpočtu EU – v dalších 5 letech dostane Česko zřejmě přes 1 000 miliard CZK dotací, tato suma může být ještě navýšena o další půjčky.

Krize a ekonomika

Zatímco u minulých krizí nesly náklady ve velké míře podniky a občané, v tomto případě na sebe v obrovském rozsahu vzaly ekonomické náklady státy. Tyto enormní náklady, které se zajisté promítnou do rychlého růstu státních dluhů, ovšem zabránily ještě větším a rozsáhlejšími ekonomickým škodám. Podobně správné je i vynaložit další prostředky, zřejmě v tomto a příštím roce, a to na podporu rychlého, udržitelného, a hlavně správně rozvrženého oživení. Nabízí se tím i možnost dostat v letech následujících veřejné finance pod jistou míru kontroly a koordinace. Bohužel české podpůrné ekonomické programy byly a stále jsou plné chaosu a neefektivity. V další fázi, která by mohla začít již brzy, bude úkol ekonomické politiky mnohem složitější – na místo plošných programů by státní podporu měly získat firmy, kterým finance pomohou k rychlému růstu a naopak, případy, které mají jen minimální šanci, nemá smysl nadále podporovat. Díky masivním transferům z rozpočtu EU snahu o fungující podporu oživení ekonomiky kupodivu nebude u nás komplikovat nedostatek peněz, ale hlavně slabé kompetence vlády a státních institucí, stěžejně pak jejich rozhodnutí, jak tyto zdroje využít.

Krize a její dopady

Následky mnoha mimořádných opatření souvisejících s covid-19 pocítili všichni naši občané, tedy všechny společenské třídy bez výjimky – citelné rozdílly zde samozřejmě budou, a to například v rozsahu dopadů převážně ekonomické povahy. Těch byla částečně ušetřena velká část zaměstnanců (zejména těch se stabilními kontrakty u zaměstnavatelů, kteří se nedostali do finančních problémů, či těch placených státem). Naopak velmi zle, i kvůli špatně a pozdě připraveným programům, byli zasaženi podnikatelé, zejména ti menší, kteří obvykle nemají rezervy na krize tohoto typu. Málo pozornosti bylo věnováno vládní garniturou i ekonomickým dopadům krize na sociálně slabší skupiny, jako jsou samoživitelé či lidé s nestabilními pracovními kontrakty nebo zajišťující si část svých příjmů „v šedé zóně“ ekonomiky. Samozřejmě i zde existují „vítězové“. Jedná se o firmy, kterým pandemie zásadně posílila tržby (on-line komerce, IT sektor či výrobci zdravotního vybavení apod.). A nejen společnosti, dokonce i mnozí jedinci získali značný prospěch, a to za přispění státu a jeho chaotického rozhodování, třeba právě v oblasti nákupů zdravotního materiálu. Zhodnocení ekonomických dopadů krize na ekonomiku jako celek, ale i jejích sektorů a skupin dnes komplikuje masivní politika

státu zaměřená plošně na podporu přežití co největší části ekonomiky předpandemické. Až dojde k odstranění těchto podpor a spuštění standardních ekonomických mechanismů (včetně bankrotů), tehdy se postupně odhalí rozsah důsledků pandemie na českou ekonomiku.

Krize a střední třída

Česko v procentuálním podílu středostavovské populace (třídy středních příjmů) stále obsazuje přední příčky žebříčku organizace OECD. Do kategorie střední třídy spadá přibližně 71 % populace Česka (OECD 2019). OECD definuje střední třídu jako domácnosti žijící s příjmy v rozmezí 75 % až 200 % mediánu příjmu. Což je obecně dobrá zpráva, neboť teoretický sociální koncept středních tříd v její četnosti vidí důkaz homogenity společnosti, respektive mizení třídních rozdílů. Teoreticky by tedy silná střední třída měla přispět k značné vzestupné sociální mobilitě a tím k slibným perspektivám dalšího vývoje (Prokop 2020). Ovšem poměry české střední třídy jsou z ekonomického hlediska velmi nestabilní a každá krize se do nich promítne. Právě z pohledu ekonomického je u nás velký problém vzestupná sociální mobilita, tedy ze skupin s nižšími příjmy do vyšší hierarchie, jelikož každý, byť jen malý negativní faktor, může tento vzestup negativně zvrátit.

Lze ovšem konstatovat, že větší část střední třídy, zejména pokud jde o zaměstnance s průměrnými a vyššími příjmy, nebyla krizí plně zasažena. To samozřejmě neplatí o podnikatelích či OSVČ, jejichž sektor naopak postižen byl. Přejít od klasické formy příjmů (platu či příjmů z obvyklého podnikání) na podpůrné programy státu (typu příspěvku pro OSVČ nebo náhrady v době nemoci či karantény) měl na tuto skupinu obrovský vliv. U nás jsou tyto sociální politiky tradičně nastaveny tak, že pro lidi s nízkými příjmy představují poměrně malý výpadek, naopak pro kohokoliv s příjmem vyšším mají dopad velmi výrazný.

Nelze v tomto kontextu ani opomenout růst cen nemovitostí, kterým je taktéž střední třída silně ohrožena. Pro mnoho z jejich příslušníků jsou buďto dnešní ceny nedosažitelné, nebo představují vysoké riziko finanční nestability, pokud rodiny či jednotlivci (dle ekonomické racionality překvapivě) velmi drahé nemovitosti na úvěr koupí. Vzhledem k tomu, že Česko nepřijalo euro, je mnohem vyšší riziko růstu úroků – v době psaní tohoto textu platil český stát třetí nejvyšší úrok na 10letý dluhopis v EU (ECB 2021).

Krize a klima

Přijetí takových opatření, která zajistí již nyní zastavení růstu klimatického rizika na naší planetě, by mělo být pro odpovědné politiky naprostou samozřejmostí. Neznevýhodňujeme příští generace ve smyslu, že na ně přeneseme enormně vysoké břemeno ve formě klimatických nákladů. Vzhledem k tomu, že dnešní ekonomicko-klimatická strategie musí stát na podpoře smysluplných investic, mělo by být více než samozřejmé, že tyto investice nepůjdou na konzervování či obnovení neudržitelných modelů fungování podniků či společností, ale podpoří právě změnu směrem k udržitelnosti. EU shrnuje tyto změny pod termín Zelená dohoda pro Evropu a právě tyto zelené, tak potřebné, ale poměrně nákladné investice (které ale mají i jasné výnosy), by měly být jednou z hlavních, ne-li hlavní oblastí, kde se podpora ze strany státu odehraje.

Zelená dohoda s jejími jasnými cíli a se sta miliardami korun, které na provedení změn z rozpočtu EU dostaneme, představuje enormní příležitost pro Česko, jak modernizovat svou ekonomiku a přizpůsobit ji 21. století v souladu s principy trvalé udržitelnosti. Důležitou roli v úspěchu či neúspěchu této strategie bude schopnost české vlády a institucí jasně předložit občanům nejen nákladovou stránku, ale též výnosy, které tato důležitá a nevyhnutelná změna přinese. Samozřejmostí musí být efektivní využití peněz, neb jde o to dosáhnout zisku pro společnost jako celek, a nikoliv zvýšit bohatství jen a pouze „vlivným velkopodnikatelům“.

Vzhledem k objemu peněz, který bude naše země mít v dalších letech k dispozici, je třeba opět připomenout, že hlavní problém je kvalita strategie a efektivní způsob realizace. Jasná a srozumitelná komunikace směrem k občanům naší země, odvaha a též kompetence při stanovování cílů a nástrojů podpory rozhodnou o výsledném efektu a úspěchu této politiky. Investice do modernizace ekonomiky, lepší udržitelnosti a zajištění ochrany životního prostředí a klimatu pro naši generaci, ale hlavně pro generace příští, představují (nejen posílení odolnosti ekonomiky) jednu z mála srozumitelných a smysluplných oblastí, jak peníze využít tak, aby měly široký a trvalý společenský přínos pro každého z nás.

Doporučení:

- V rámci ožívování ekonomiky po pandemii covid-19 je nutné podporovat taková opatření, která jsou v souladu s klimatickou agendou EU, která vychází z nutnosti mnohem odpovědnějšího využívání zdrojů. Je nutné postupně transformovat ekonomiku v udržitelný a konkurenceschopný systém, jenž účinně využívá zdroje, ale nečiní to na úkor budoucích generací. Unijní výdaje by měly respektovat environmentální princip „významně nepoškozovat“ (do no significant harm) a upřednostňovat výdaje, které jsou v souladu s taxonomií zelených investic.
- Pro Zelenou transformaci je role evropského občana zcela klíčová, jelikož přechod ke klimaticky neutrální ekonomice musí probíhat spravedlivě a nikdo nesmí být opomenut. Důležitou součástí je schopnost českých aktérů přenést pozitiva každému občanovi, a získat co nejširší podporu pro změny. Skupiny, které budou ekonomicky zasaženy, se musí dočkat efektivní kompenzace vyšších nákladů.
- Zelená dohoda představuje pro Česko příležitost, jak modernizovat ekonomiku a přizpůsobit ji 21. století, a to v souladu s principy trvalé udržitelnosti. Je naší obrovskou výhodou že k podpoře změn můžeme využít stovky miliard z fondů EU. Kvalitní a promyšlená komunikace, dobré nastavení jednotlivých kroků a efektivní využití zdrojů z EU představuje mix, který může učinit tuto transformaci v Česku nejen úspěšnou, ale též zásadním způsobem posílit konkurenceschopnost a udržitelnost naší ekonomiky.

Zelená dohoda je ve visegrádské Evropě i sociální problém

Luboš Palata

Konec komunismu ve střední Evropě provázal všeobecný bankrot bývalého totalitního systému. V Polsku šlo o bankrot celkový, provázený všeobecným nedostatkem a obrovským zadlužením. Na relativně prosperující Maďarsko doléhalo především předlužení směrem k Západu. I československá ekonomika už skoro deset let stagnovala a prohlubovaly se problémy v zásobování různými druhy výrobků. To, co ale bylo společné úplně všem těmto zemím, byla hluboká krize ekologická. Všechny komunistické střeoevropské satelity trpěly obrovskou mírou ekologické zátěže, zastaralý průmysl působil nedozírné škody na životním prostředí a také na zdraví obyvatel. V řekách vymřel život, celé pásy lesů v českých horách usychaly kvůli znečištění, obrovská megastavba vodní elektrárny Nagymaros hrozila nenávratně zničit nejkrásnější část maďarského toku Dunaje. V severních Čechách, na Ostravsku nebo v katovické oblasti Polska lidé umírali o mnoho let předčasně na následky katastrofálního znečištění vzduchu výrobou těžkého průmyslu. Jak uvádí Milan Kučera (1994) ve své publikaci *Populace České republiky 1918–1991*, mělo to vliv na to, že se růst věku dožití v Česku v sedmdesátých letech celkově zastavil, zatímco v ekologicky odpovědnějších zemích západní Evropy rostl. Povrchové uhelné doly zničily stovky kilometrů krajiny pod českými Krušnými horami a ustoupit jim musely desítky vesnic a měst, mnohdy i víc než tisíc let starých, jako byl třeba Most (Biben 2019).

Probuzení občanské společnosti na konci osmdesátých let a odpor proti totalitnímu systému byly ve velké míře motivovány právě snahou zastavit i tuto ekologickou devastaci střeoevropských zemí, jak uvádí například Miroslav Vaněk (1996) ve své knize *Nedalo se tady dýchat*. Šlo o devastaci, která se dotýkala každého občana a jež velké části obyvatelstva ničila zdraví a snižovala šanci na dožití obvyklé v tehdejší západní Evropě (Ústav zdravotnických informací a statistiky 1989).

Tři desítky let demokracie, tři desátky let ozdravování přírody

Třicet let znamenalo pro střední Evropu obrovský skok směrem kupředu v dohánění úrovně západní Evropy. Víc než patnáct let v Evropské unii pak přineslo obrovské investice z unijních fondů do ekologických projektů. Demokracie a svobodná média umožnily zásadní tlak občanů na největší

znečišťovatele, ke zlepšení životního prostředí pomohl i útlum těžkého průmyslu, omezení těžby v povrchových dolech nebo nutnost veřejné diskuse o megastavbách typu maďarského Nagymarose, který byl po roce 1990 nakonec zcela zrušen, připomíná ve své studii Heiko Fürst (2003) z Institute for Peace Research and Security Policy z University of Hamburg. Severočeské hnědouhelné doly se rozšiřovaly v minulých desítkách let jen omezeně a krajina pod Krušnými horami se začala rekultivovat a měnit se v přijatelné místo k životu. Pro generace Čechů, Poláků, Maďarů a Slováků je dnešní stav jejich zemí z hlediska ekologie malý zázrak. Během tří desítek let se řeky vyčistily natolik, že v nich jsou nejen ryby, ale dá se v nich koupat, vzduch je skoro všude dýchatelný, lesů neubývá, odpadky se třídí a nevyvázejí se už jako dříve na divoké skládky do přírody. Drtivá většina vesnic má čističky a do přírody se vrací i velká téměř vyhynulá divoká zvířata jako vlci, zubři nebo bobři. Ne vše je samozřejmě v úplném pořádku. Obří budovy skladů kolem velkých měst a dálnic zabírají kvalitní zemědělskou půdu, krajinu ničí nekonečné lány nových agrobaronů, z přírody mizí motýli, včely a další hmyz, sucho v kombinaci s plýtváním vodou a neschopností udržet ji v krajině vede k usychání lesů a ke kůrovcovým kalamitám. Obecně ale platí, že starší generace Středoevropanů má pocit, že příroda je dnes v mnohem lepším stavu, než byla.

Bohatnoucí střední Evropa, chudí Středoevropané

Většina Středoevropanů velmi těžce přijímá, že by teď, v rámci boje proti globální klimatické změně, mělo dojít k nějaké velké a nákladné ekologické revoluci, což je dáno i nízkou hladinou příjmů, která je i na základě zjištění Eurostatu stále mnohem nižší než u srovnatelných zemí západní Evropy. To se málo bere v potaz, protože z hlediska ekonomické výkonnosti podle českého premiéra Andreje Babiše například Česko letos předežene i Španělsko a dožene Itálii (Echo24 2021). Jenže pokud jde o příjmy, panuje mezi platy Italů, Španělů a Čechů či Slováků obrovská propast. Tisíc euro je tu už slušný plat, dva tisíce euro pro většinu Čechů nedostizný sen. Důvodů je mnoho, ale faktem je, že i z domácího pohledu dobře situovaná střední třída se v Česku jako nejrozvinutější zemi V4 pohybuje se svými příjmy podle evropských srovnání i údajů vedení českých odborů na spodní úrovni rozvinutějších západoevropských zemí (Hospodářské noviny 2021). Je to jen několik let, kdy na Slovensku v době krize eura velice rezonovalo heslo: „Chudí Slováci nebudou přispívat na důchody bohatým Řekům.“ I nyní, poté, co se řecké důchody snížily a slovenské vzrostly, je jejich poměr dva ku jedné. Podobné

je to i v Polsku nebo Maďarsku. Pro Čechy je pak situace o to složitější, že svoji životní úroveň a příjmy porovnávají především s velmi bohatými Rakušany a Němci.

Na elektromobil nikdo nemá

Zelená dohoda pro Evropu proto ve středoevropských zemích představuje složitý, politický, hospodářský i sociální problém. Pro průměrného příslušníka středoevropské střední třídy představuje například přechod od auta na spalovací motor k elektromobilu nejen technický problém, týkající se třeba dojezdu nebo množství dobíjecích stanic, ale problém sociální. Na elektromobil za 40 tisíc euro průměrná středostavovská rodina ani v nejbohatším Česku často nemá. Podobnou hrozbou mnohem větších nákladů je přechod od uhlí k dražšímu zemnímu plynu v teplárnách, které dnes podle docenta Radka Škody z ČVUT v Praze vytápí ve střední Evropě mnohem více bytů ve městech než v západní Evropě (citován v Palata 2021). Také zdražování letenek formou ekologické daně je hrozbou pro pravidelné letní dovolené u moře, jeden z výtěžků středoevropské střední třídy posledních desítek let. Také ekologické potraviny jsou ve střední Evropě stále popelkou, ne proto, že by je střední třída nechtěla, ale protože jsou extrémně drahé a pro část střední třídy proto nedostupné.

Jak zezelenat, ale nezchudnout

Shrnuto, „zelená revoluce“ ohrožuje mírný blahobyt dnešní generace českých, polských, slovenských a maďarských čtyřicátníků a padesátníků. I přes částečné pochopení nutnosti ekologických změn, které způsobilo třeba dlouhotrvající extrémní sucho v minulých letech, se proto nejen ti chudší, ale částečně i poměrně slušně situovaní občané visegrádských zemí dívají na „drahou“ ekologickou revoluci s obavami. A kladou si otázku, zda je opravdu ve své extrémní podobě nutná. Zcela jiná je podle sociologického průzkumu agentury Ipsos z jara 2021 mladá generace obyvatel střední Evropy, mnohem vzdělanější a otevřenější světu než ti, kteří ještě zažili komunismus. Jenže z hlediska politického vlivu jde v porovnání s občany v penzijním věku a produktivní generací narozenou ještě za komunismu o voličsky minoritní skupinu. Proto každé politické uskupení, které chce mocensky v demokratických poměrech ve střední Evropě uspět, musí vážit, jak „zelenou revoluci“ svým občanům prodat. A jak to udělat, aby se významně nedotkla jejich peněženek. Peněženek, v kterých na záchranu planety Země Čechům, Polákům, Slovákům a Maďarům toho podle jejich vnitřního pocitu mnoho nezbyvá. A kvůli záchraně klimatu rozhodně nechtějí zchudnout. Jen chvíli poté, co konečně aspoň trochu zbohatli.

Doporučení:

- Připravit dopadovou studii opatření nutných k naplnění Zelené dohody jednotlivě pro každou zemi EU.
- Sociální fond Zelené dohody pro Evropu, financovaný z povolenek, směřovat prioritně do chudších států EU.
- Chystaný celoevropský zákaz prodeje aut s benzinovými a naftovými motory v chudších zemích EU odložit na dobu po roce 2040.
- Vytvořit Fond spravedlivé transformace pro zaměstnance automobilového průmyslu.

Příležitosti a rizika zelené tranzice pro střední třídu

Rumiana Stoilova

Evropský rámec pro dosažení zelené transformace má sloužit jako základ pro přípravu spravedlivých národních politik v této oblasti. Spravedlnost je tu definována tak, že příležitosti vytvořené zelenou politikou by se měly vztahovat na všechny sociální vrstvy; podobně by se výsledná rizika měla také týkat všech. Ralf Dahrendorf (1979) definoval koncept „životních šancí“ jako funkci možnosti vybrat si z různých činností, které jsou dostupné pro jednotlivce s odlišným sociálním postavením. Když bychom parafrázovali Dahrendorfovo pojetí, mohli bychom říci, že k dosažení zelené změny, k zavedení politik, které neohrozí přírodu, k zajištění udržitelného rozvoje společnosti, ekonomiky a životního prostředí, by relevantní politiky měly vést k lepším životním šancím. Veselý a Smith (2008) použili tento sociologický koncept ve snaze identifikovat mechanismy, které jsou základem pro společenskou transformaci, jež mění životní šance a možné neshody mezi objektivní a subjektivní stránkou stratifikace.

Analýzy postoje veřejnosti k ochraně životního prostředí ukazují, že nízkopříjmové vrstvy se zajímají o ochranu životního prostředí méně než vysokopříjmové vrstvy. Nízká úroveň vzdělání je podobně určující faktor: lidé se středním a vyšším vzděláním vyjadřují větší zájem o životní prostředí než lidé se základním vzděláním. Proti například Maďarsku, kde je podle mezinárodních srovnání zájem o životní prostředí nižší, jsou postoje v Česku a Bulharsku podobné. Bylo by proto zajímavé využít výsledky plynoucí z analýzy rizik a příležitosti, které zelená transformace přinese bulharské střední třídě, jako zdroj informací i pro český případ (Stoilova a Haralampiev 2020).

Středněpříjmová skupina tvoří přibližně 60 % bulharské společnosti, ale napříč regiony i městy lze pozorovat odlišné trendy. Na venkově se za deset let mezi roky 2006 a 2016 snížil podíl střední třídy z 56 na 48 %. Chudí tvoří 19 % obyvatel velkých měst, 30 % obyvatel středně velkých měst a 48 % obyvatel venkova (Stoilova a Staneva 2018). Nerovnoměrné územní rozdělení příjmových skupin představuje z pohledu zelené transformace pro společnosti vysoké riziko. Níže se budeme věnovat třem příležitostem zelené transformace pro bulharskou střední třídu, které by měly být dostupné ve všech regionech, ve městech i na venkově:

První příležitost: Obnova budov

Jednou z cílových investic zelené transformace je obnova budov, která vytváří příležitosti pro střední třídu, pro lidi, kteří vlastní nemovitosti, což je většina bulharských domácností. Tato příležitost byla uplatněna v posledních letech a Národní plán na podporu oživení a odolnosti (National Recovery and Resilience Plan) předpokládá jeho další pokračování. Projekty obnovy budov se ale setkaly s kritikou, což vedlo ke snížení plánovaného objemu dotací na další finanční období. Důvodem bylo chybějící zhodnocení efektivity a spravedlivého přístupu k veřejným investicím v předcházejícím finančním období. Některé investigativní reportáže ukázaly přehnané náklady na obnovu. Slabé byly i výsledky u podpory spolupráce mezi obyvateli velkých bytových domů. Roger Scruton (2011) v *Zelené filozofii* (*Green Philosophy*) poukázal na to, že neexistují žádné empirické studie dokládající úspěšně řízené sdílené vlastnictví, žádné příklady rozvoje a stimulace „strategií spolupráce“. To je problém, který ztěžuje pokračování a rozšíření této jinak potencionální výhody pro střední třídu.

Druhá příležitost: projekty sdílení elektřiny P2P

Další příležitost pro střední třídu spočívá v investicích do systému uchovávajícího energii, kde spotřebitelé čisté energie jsou zároveň výrobci energie (v angličtině se užívá termín „prosumers“). Zajišťují své osobní potřeby a vyrábí energii pro trh s elektrickou energií: tito spotřebitelé a výrobci v jednom mohou investovat nadbytečnou energii, kterou vyrobili.

Tuto příležitost definuje a představuje zpráva Centra pro studium demokracie (Csd 2020) v dokumentu nazvaném *Ztraceno v překlada: Bulharsko a Zelená dohoda pro Evropu*. Doporučení think-tanku ohledně Národního energetického a klimatického plánu (National Energy and Climate Plan, NECP) směřující k zajištění větších příležitostí pro domácnosti a sdružení spotřebitelů a výrobců obnovitelné energie zůstala do velké míry nenaplněná. K touto závěru došel dokument vydaný o rok později, zpracovaný Koalicí pro zelený restart, sdružením nevládních organizací (Move.bg 2021). Politické strany, které byly v opozici v létě 2020 a které se dostaly do 45. národního shromáždění v dubnu 2021, do svých programů částečně zapracovaly doporučení zástupců občanské společnosti a nezávislých expertů Protestní koalice, ale pořad nemají dost hlasů Parlamentu, aby zavedly hluboké reformy ve stávajícím modelu vládnutí, který vytváří podmínky pro vznik napojení mezi obchodními kruhy a vládou, ale vylučuje z celého procesu alternativní návrhy a aktéry. Trvání 45. národního shromáždění se ukázalo jako velmi krátké a nové parlamentní volby plánované na 11. července 2021.

Třetí příležitost: Ekologické podnikání (eco-preneurship)

Ekologické podnikání (Ecopreneurship) je tržně orientovaný trend, inspirovaný ekologickými hodnotami. Soustřeďuje se na aktivity, které mají zlepšit lidem život za využití technologických řešení (Ivanov 2020). Představuje nejvyšší míru překrytí mezi subjektivními a objektivními aspekty stratifikace: sdílené hodnoty týkající se ochrany životního prostředí, obětavá práce vysoce vzdělaných lidí, kteří cítí odpovědnost za dobré žití budoucích generací; a schopnost podpořit potenciaální inovace k otevření nových segmentů trhu na základě specificky zaměřené poptávky spotřebitelů. Sociologická studie použila příklad úspěchu ekologického podnikání při výrobě a prodeji ekologicky čistého jídla v Bulharsku, aby ukázala relevantní výhody a příležitosti ekologického podnikání. Tato studie analyzovala a ukázala možnost vytvořit moderní společnosti, které vytvoří dostatek produktů pro trh, jejich zapojení do integrální sítě zemědělců-producentů, partnerů, výživových poradců a techniků zapojených do výroby pro domácí i evropský trh. Harmonica, firma založená v roce 2004–2005, vykázala v roce 2009 zisk 8 milionů BGN (Forbes Bulgaria 2020). I nadále pokračuje v tvorbě nových produktů a slouží jako případ inovace v oblasti environmentální ochrany a sociální inovace.

Doporučení

- Politiky zelené transformace, které jsou schopné vytvářet příležitosti pro střední třídu, přejaly dvě strategie – jedna se orientuje na finální, sektorová předem připravená řešení, obnovu budov, jednorázovou pomoc s nákupem elektrického auta, nahrazení kotlů na pevná paliva. Druhá strategie se týká investic s přidanou hodnotou (rozvoj energetických kooperativ, cílené půjčky a další finanční nástroje pro rozvoj spotřeby energie pro vlastní potřeby). Mix těchto dvou je tím nejvíce pragmatickým přístupem, který může na jednu stranu pomoci podnikatelům náležejícím ke střední třídě s realizací úspěšných inovací a na druhou stranu podpořit její rozšíření a zvýšení počtu koncových uživatelů řešení snižujících negativní dopad na životní prostředí.
- Je nutné specifikovat příležitosti pro vytváření pracovních míst v oblastech, kde existuje uhelný průmysl, který byl uzavřen. Podnikatelský duch, inovace i tržně orientované aktivity mohou pomoci nahradit těžbu uhlí. Rekvalifikace a odborná příprava musí spoléhat na potenciál malých školících středisek.

- Je náročné dosáhnout politického konsenzu ohledně přechodu na zelené politiky, které budou spravedlivé ke všem. Je k tomu zapotřebí brát v potaz zranitelnost chudých a zároveň využít nevyužitý potenciál střední třídy. Zároveň je nutné omezit závislost na oligarchických kruzích, které mohou potencionálně monopolizovat šance plynoucí z jakékoliv sociální změny podpořené veřejnými finančními toky.

Zelená dohoda pro Evropu – program, který nesmí být dogmatem

Ladislav Cabada

Zelená dohoda pro Evropu představuje bezesporu mimořádně ambiciózní projekt, který je založen na jasných východiscích, ale současně v sobě skrývá mimořádně významný rizikový potenciál. Není pochyb o tom, že negativní dopady lidských aktivit můžeme pozorovat nejen v proměně klimatu a dílčích ekosystémů, ale také v posilování intenzity rizikových faktorů socio-politické povahy, mj. ekologické tísně či katastrofy podněcující migraci. I když v diskusi o potřebě změny či obrácení negativních trendů hledáme především racionalitu a argumenty, nelze ignorovat, že společenské nálady jsou často formovány spíše politikou emocí, ať již strachu, anebo naopak idealistických myšlenek. Emoce přitom zásadně ovlivňují chování všech segmentů společností, současně mohou být mediální či jinou formou prudce změněny (připomeňme např. paradox, kdy se z představitelů nejvýraznější skupiny racionálních pochybovačů o očkování v době pandemie naopak stali nejhörlivější zastánci očkování).

Pokusme se poukázat na klíčové problémy, které lze od prosazování, resp. implementace Zelené dohody očekávat a které souvisejí právě s emocemi. Za nejzásadnější považuji prezentaci a racionalitu projektu jako další transformace. Řada prací reflektujících transformační procesy v postkomunistických společnostech ukázala, že výrazné části těchto společností se k zátěži transformace zasahující většinu aspektů jejich života postavily negativně a vnímají se jako jejich oběti (Ágh 2021; Ágh 2019; Krastev a Holmes 2020; Ther 2014). Rámce demokratizace, ekonomické transformace, socializace do západního světa, evropeizace či globalizace představují pro tyto skupiny komplex negativ, vůči němuž se zpravidla vymezují konzervativně a současně nacionálně-populisticky. Německý politolog Lars Rensmann (2012) tyto skupiny označuje jako anti-kosmopolity a spojuje je s posilováním národě-konzervativních až ultrapravicových skupin protiunijního zaměření. Sociologicky a socio-ekonomicky se jedná spíše o představitele „tradiční“ dělnické třídy, ale nelze přehlédnout i výrazné úspěchy těchto stran mezi prvovoliči.

Anti-kosmopolitismus v sobě zahrnuje silný anti-liberální potenciál, a také proto bychom se mohli mylně domnívat, že je v rozporu s hlavními hodnotovými orientacemi střední třídy. To nicméně nemusí platit jak v českém prostředí, kde je střední třída silně určována ekonomickým statutem a nikoli jen hodnotově, ale ani v tzv. tradičních demokraciích Západu. To jasně dokumentuje pohled na elektorát Svobodné strany Rakouska (FPÖ) – právě v případě Rakouska dlouhodobě diskutujeme koncept tzv. extremismu střední třídy – ale také volební podpora stran typu Alternativy pro Německo (AfD). Lze důvodně předpokládat, že rozsáhlý transformační program spojený s výraznými finančními náklady, zásadními dopady na charakter některých segmentů průmyslové produkce a energetiky, ale také charakter spotřeby a volnočasových aktivit bude (nejen) zmíněnými společenskými skupinami vnímán jako hrozba. Hrozba o to větší, že se jedná o projekt na minimálně tři desetiletí, navíc prezentovaný jak eschatologický, tedy směřující k navození jakéhosi „finálního“ a ideálního stavu, což může být kritiky vnímáno – a o to intenzivněji prezentováno – jako utopie.

Dalším rizikovým faktorem je „cena“, tedy finanční náklady transformace. Jen v případě Česka se tyto náklady odhadují až na 10 bilionů korun, tedy cca 7 státních rozpočtů (Šustr 2021). Evropská komise sice slibuje vytvoření Fondu spravedlivé transformace (PGE 2021), nelze nicméně přehlédnout, že zkušenost např. s problematikou dotací v agrárním sektoru jasně ukazuje výrazné regionální disparity (tedy napsáno zcela jasně, preferenci starších členských zemí před novými). Přirozeně, bude-li transformace spojena s inovacemi zakořeněnými ve znalostní ekonomie s vysokou přidanou hodnotou, mohou se tyto náklady snadno změnit v budoucí zisky. Současně však můžeme předpokládat, že relativně rychlé změny spojené s odbouráváním některých činností či dokonce celých průmyslových odvětví mohou vyvolávat poměrně velký odpor; to ostatně ukazují i první diskuse např. o útlumu výroby v podnicích Sokolovské uhelné (kombinát Vřesová ad.) (Šustr 2021).

Za největší rizikový faktor nicméně považuji snahu zamlčovat či potlačovat některé faktory, které optimismus Zelené dohody poněkud narušují. Pro ilustraci využijme otázku přechodu na elektromobilitu. Jednou z nových pamětihodností Drážďan se před dvaceti lety stala *Die Gläserne Manufaktur* firmy Volkswagen, v níž mohli návštěvníci formou organizovaných prohlídek sledovat výrobu auta; mimochodem sledovali ruční výrobu individualizovaných objednávek, tedy fakticky luxusních aut. Před několika lety došlo ke změně a prezentace i sama manufaktura se zaměřily na elektromobilitu. Při poslední prohlídce jsme s průvodcem zavedli hovor k tématu výhod a rizik

elektromobility; mimo oficiální program najednou hovořil o závažných problémech elektroaut v chladnějších dnech (tedy při teplotách pod nulou Celsia, které jsou v polovině Evropy zcela běžné), o nejasnostech ohledně produkce baterií i jejich ekologické likvidace apod. Samozřejmě je možné i tyto informace o obtížích najít, nicméně nepochybně netvoří součást dosti jednosměrné komunikace pozitiv elektromobility.

Toto vše mne upomíná na mé přátele, oba vysokoškolské profesory z Dolního Saska. Jeden, dnes již penzionovaný, mi v roce 2007, kdy jsem u něj poprvé hostoval, zdůrazňoval svůj nesouhlas s projektem evropské společné měny, který považoval za negativní pro německé poplatníky. Podobně kriticky vnímal rozhodnutí zavřít německé jaderné elektrárny – a v jeho perspektivě se tak stát závislým na dodávkách z Francie a dalších zemí, které si jaderné reaktory ponechají. Při setkání před dvěma lety mi oznámil, že po 40 letech v CDU odešel k AfD. Druhý, cyklista a ekolog (rovněž člen CDU), mne loni v červnu ujišťoval, že čím více bude Německo i celá EU jednostranně protlačovat Zelenou dohodu, tím spíše se Evropa ocitne v situaci, kdy nebude cenově konkurenceschopná jiným světovým regionům.

Budiž tato mikrosonda mementem, že projekt Zelené dohody pro Evropu nesmí být prosazován dogmaticky, ale musí být předmětem neustálého pochybování a hledání přesnějších argumentů a zacílených řešení. Jinak se snadno může stát, že bude jen dalším z řady impulzů k posílení těch společenských a politických proudů, které pracují s emocí strachu.

Doporučení:

- Reflektovat a věcně upozorňovat na rizika vyplývající z prosazování Zelené dohody zejména ve vztahu k zaměstnanosti a obecně ekonomickým dopadům.
- Jednoznačně podporovat principy spravedlivé transformace a upozorňovat na jakékoli snahy o nejednotný postup k různým skupinám států.
- Citlivě a diverzifikovaně komunikovat potřebu Zelené dohody směrem ke všem věkovým skupinám.
- Zdůrazňovat principy mezigenerační solidarity ve spojení s projektem Zelené dohody.

Zelená dohoda pro Evropu: přehledka nesplnitelných očekávání, nebo jedinečná šance pro transformaci?

Tomáš Jungwirth

Debata o zelené transformaci v Česku se velmi často i dílem politických lídrů omezuje na hospodské počítání, „kolik to všechno bude stát“. To je navíc často vedeno především snahou dotlačit evropské partnery k navýšení už takto velmi štědré alokace v evropských фонdech. Taková přísně fiskální perspektiva, jakkoli lidsky pochopitelná, opomíjí podstatu otázek po dlouhodobé udržitelnosti této civilizace, která je i přes veškeré mezinárodní závazky a dobře míněné snahy dnes dál než kdykoli dříve. Po deseti tisíci letech stabilního klimatu a hojnosti poskytované biosférou planety Země, které lidem umožnily nebývalý rozvoj, stojíme doslova pár kroků od budoucnosti plné klimatického chaosu a environmentální destrukce, tedy od světa, který zkrátka nebude k žití. Ve chvíli, kdy bychom se měli v první řadě tázat, co můžeme udělat pro to, aby budoucí generace měly co jíst, skutečně nemá valný smysl počítat ušlé zisky fosilního průmyslu.

Zelenou dohodu pro Evropu, klíčovou a bezpochyby ambiciózní agendu Evropské komise, lze kritizovat z různých pozic. Ta „typicky česká“ mluví o tom, že plnění cílů Zelené dohody negativně ovlivní průmysl, že nebude dost domácích zdrojů výroby elektřiny a že to celé bude velmi drahé. Lze se na ni ale dívat i z úplně jiné perspektivy, která problematizuje některé předpoklady ležící v samotném jádru evropské zelené agendy. V první řadě to je v Zelenou dohodu vetknuté očekávání, že lze na jedné straně zajistit hlubokou a rapidní dekarbonizaci, a na straně druhé roztáčet kola národního hospodářství rychleji, než kdy předtím.⁷ Taková představa je samozřejmě atraktivní, protože slibuje všechno najednou: udržitelnou budoucnost a zároveň nekonečný ekonomický růst (ba dokonce se tento růst má stát motorem udržitelného fungování). Není se čemu divit, že se k ní hlásí velký byznys i evropský politický mainstream.

V okamžiku, kdy lidstvo v čele s rozvinutými zeměmi včetně Česka násobně přesahuje planetární limity v téměř všech měřitelných aspektech od uhlíkových emisí přes vychýlení koloběhu dusíku a fosforu nebo znečištění oceánů až po ztrátu biodiverzity,⁸ je však taková představa naivní, a sdílet ji

(i kdyby třeba s dobrými úmysly) s širokou veřejností je politické chucpe. Ve skutečnosti se naskočení na trajektorie snižování emisí skleníkových plynů v souladu s cíli Pařížské dohody vzdaluje s každým procentem, o něž mezitím vzroste HDP (viz rozpad emisí podle Kayovy identity), a nejinak tomu je s většinou dalších environmentálních indikátorů. Tím nemá být řečeno, že tzv. decoupling je jednou provždy a z podstaty věci nemožný – máme poznatky o tom, že v některých zemích přinejmenším z pohledu emisí skleníkových plynů nastává.⁹ Očividně jej však nejde dosáhnout dostatečně rychle a v dostatečném rozsahu k naplnění evropských a globálních mitigačních cílů.

Kayova identita

$$CO_2 = population \times \frac{GDP}{capita} \times \frac{energy}{GDP} \times \frac{CO_2}{energy}$$

Zdroj: Anthony Patt podle Yoichi Kayi (2016)

Logika stojící za celým konceptem zeleného růstu na ohraničené planetě (a bez reálné střednědobé perspektivy ekonomicky návratného využívání zdrojů ve vesmíru) si ostatně nezadá s odvěkými snahami o stvoření perpeta mobile, jen její dopady jsou mnohem závažnější. Je načase přiznat si, že vzývaný trojúhelník udržitelného rozvoje – růst ekonomiky při zajištění sociálního smíru, a to v souladu s environmentálními cíli – je spíše vzdálenou aspirací než dosažitelnou realitou.

Evropská zelená agenda se tak může snadno stát obětí nesplnitelných očekávání a chybějící vůle jasněji pojmenovat kompromisy, které si přechod na udržitelnější fungování společnosti vyžádá. Z důvodů uvedených výše bude potřeba obětovat politickou prioritizaci růstu, nemenším úkolem je i zastropování spotřeby energií prostřednictvím absolutních, nikoli jen relativních cílů. Samostatnou otázkou zůstává, jak zajistit, aby náklady transformace nedopadaly disproportčně na středně a nízkopříjmové vrstvy. Těžko si představit, jak by k tomu mohlo dojít bez rozsáhlé redistribuce bohatství ve společnosti.

I přes uvedené výhrady má Zelená dohoda pro Evropu bezpochyby transformativní potenciál. Na jednu stranu ve smyslu technickém – Česko jako vysokoemisní ekonomika potřebuje podniknout rázné a bezodkladné kroky k přechodu na čisté zdroje energie a energetickým úsporám. Ještě větší výzvou bude dekarbonizace průmyslu, který je páteří národního hospodářství. K tomu jsou odrazovým

můstkem jak zvyšující se evropské klimatické cíle a návazná právní regulace, tak i stovky miliard Kč dostupných Česku v nových finančních nástrojích. Na stranu druhou i ve smyslu politickém. Ochrana životního prostředí a zejména pak klima se z druhořadého tématu staly určovatelem světového dění, jak ostatně naznačil i jarní summit amerického prezidenta Joe Bidena, kde na klimatické cíle přísahali dokonce i prezidenti Vladimir Putin a Jair Bolsonaro. Zelená dohoda pro Evropu stvrzuje, že starý kontinent chce stát v popředí těchto změn. Obrovskou výzvou zůstává zajistit účelnost přijatých opatření a zároveň neztratit pro nastoupenou cestu podporu širokých společenských vrstev. Bez kompetentních partnerů v řadách politických představitelů členských států se ji jen těžko může podařit naplnit.

Doporučení:

- S přihlédnutím ke snahám o dosažení udržitelného fungování společnosti opustit prioritizaci hospodářského růstu za každou cenu.
- Při tvorbě veškerých politik brát do úvahy dlouhodobé klimatické cíle a další environmentální indikátory.
- Před realizací klimaticky relevantních opatření vždy hledat cesty, jak předejít disproporčním negativním dopadům na nízkopříjmové vrstvy.

7 Viz celé rámování Zelené dohody jakožto „Nové strategie pro růst“ (Zelená dohoda pro Evropu 2019).

8 Názorně je to vidět při využití konceptu Doughnut Economics od britské ekonomky Kate Raworth, <https://goodlife.leeds.ac.uk/world-map/>.

9 Viz čerstvá zpráva iniciativy Breakthrough, která bere do úvahy i emise skryté v mezinárodním obchodu (Hausfather 2021).

Ze středu. Co musíme udělat, aby se klimatická změna stala společným projektem.¹⁰

Arjen Siegmann

Vede dohoda špiček k činnosti na nižších úrovních? Tuto otázku si manažeři kladou často. Ví, že odpověď na ni je někdy ne: dobré úmysly vedení mohou být upozaděny nečinností nebo vzájemně si odporujícími pohnutkami lidí na nižších pozicích. U klimatických politik čelíme podobným problémům. Ačkoliv si představitelé shodnou, že je potřeba něco dělat, není jasné, že se vydají potřebným směrem a v potřebné míře. Tato kapitola se zaměří na tři podmínky nebo raději problémy, které je třeba vyřešit, aby byla klimatická dohoda přijata a dlouhodobě úspěšná.

Jak řešit polarizované postoje

Politiky klimatické změny budou i v následujících letech zdrojem intenzivních diskusí. Politici často automaticky reagují na extrémní pozice a vidí to jako oprávněný boj „za pravdu“. Představa, že chtějí „změnit myšlení lidí“, je odsouzena k neúspěchu. Ať se bavíme o finanční gramotnosti (Lusardi a Mitchell 2014), náboženské víře nebo o základních lékařských radách (Bryan, Choi a Karlan 2021), vědomé snahy expertů vzdělávat občany a měnit jeho názory se zdá mít jen omezené nebo těžko měřitelné dopady. Konkrétně u klimatického skepticismu, který táhne nedůvěra ve vládu, může mít větší komunikace státní institucí dopad nárůstu skepticismu místo jeho potlačení.

Lepší reakcí je přijmout fakt, že lidské racionální pochody se neodehrávají ve vzduchoprázdnu. Ovlivňují je sociální konvence, kultura, zkušenosti. Bez ohledu na naše vzdělání se způsob, jak docházíme k rozhodnutí, nestaví na důvodech, které jsme vždy vytvořili nebo k nim došli sami. Máme zažitou zkušenost, která nám říká, co je správně a co je špatně, a to prochází celým naším myšlením nad tím, jak závažný problém je klimatická změna a co je pro nás přijatelnou cenou za boj proti ní. Hnutí za cirkulární ekonomiku proto musí počítat s vlastní zkušeností lidí a s kulturní znalostí.

Vidět jako stát

Klimatická změna přesahuje státní hranice. Nebylo to samo sebou, že se Evropská komise rozhodla oznámit svou vlastní „Zelenou dohodu“. K řešení tohoto globálního problému je nutné zapojit nejvyšší úroveň vládnutí a Pařížská dohoda, kterou přijalo 197 zemí, svědčí o celosvětovém pochopení tohoto argumentu.

„Pohled svrchu“ ale také může být „pohledem odnikud“, pokud nebude respektovat ustálené kulturní normy. Jednou kulturní realitou je fakt, že lidé obecně nechtějí hrát hru, jež je jim vnucována. Nebo si ji nebudou užívat tolik, jako by si ji vybrali sami a ze své vlastní svobodné vůle (Scott 2008). Ozelenění ekonomiky, které nebude ukotveno v etice odpovědnosti, se jednoznačně setká s odporem. K tomu nemusí dojít v každém koutě světa, ale minimálně ve svobodných a demokratických zemích vznikne odpor k panovačným prikazujícím vládám, ačkoliv mohou prosazovat ty nejlepší záměry.

Mimo normy se objeví otázka efektivity. Každá forma ekonomického plánování je omezená problémem vědění (Sugden 2018), což se týká znalosti poptávky a nabídky či budoucího potenciálu technologií. Zjistit „co funguje“, lze jen tehdy v praxi. Vlády by pravděpodobně na úrovni Evropské komise mohly podpořit základní výzkum v podobě „projektů Apollo“, které by mohly vést například k objevení nových druhů čisté energie, zachycování a ukládání oxidu uhličitého či zavedení inovací do udržitelného zemědělství (von Storch 2021).

Nutná změna daňového systému

Důvody zdanění právnických osob nejsou tak zřejmé, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jejich zisky jsou již zdaněné implicitně, buď jako příjem, skrze prodané zboží (DPH), nebo jako kapitálové příjmy. Logika zvláštní daně ze zisku právnických osob spočívá v několika úvahách. Zaprvé, bez této daně by korporace získaly nepoměrně větší pozici síly. Zadruhé, profitují z neočekávaných zisků, kdy se dostanou k aktivům nebo technologiím, které se úplnou náhodou ukážou jako velmi cenné.¹¹

Dalším principem zdanění právnických osob by se mohla stát „ekologická újma“. Firmy ovlivňují udržitelnost různou měrou: některé jejich aktivity ji poškozují, jiné jí prospívají. Zdá se, že nastal správný čas, abychom princip ekologické újmy zahrnuli do metod, které určují zdanění zisků právnických osob.

Tímto bychom našli účinnější a účelnější cestu, jak podnikům nabídnout možnost vlastní volby a jak využít vlastní iniciativu k vývoji produktů a produktových technologií, které by byly v souladu s principy oběhové ekonomiky. Vyhnuli bychom se tak srdceryvným voláním po nápravě nebo soudním procesům, které ženou firmy k odpovědnosti často velmi složitým a svévolným způsobem.

Doporučení:

Vysoké cíle oběhové ekonomiky by měly odpovídat realitě fungování toho, jak fungují vlády.

- Zaprvé, měly by se vyvarovat dělení společnosti na „dobré“ a „zlé“ lidi. Není třeba se bát skeptického postoje některých lidí ke klimatické změně nebo politikám boje proti ní. Měli bychom aplikovat kritické myšlení jako způsob, kterým se lidé učí a získávají zkušenosti s těžkým a někdy neřešitelným problémem.
- Zadruhé, evropské iniciativy jako Zelená dohoda by se měly vyvarovat nebezpečí řízení příkazy. Úspěch udržitelné ekonomiky totiž bude stát na podnikavých jednotlivcích a domácnostech, které budou hledat a rozvíjet vlastní iniciativy.
- Zatřetí, daňová pravidla by se měla upravit tak, aby zdanění právnických osob zahrnovalo aspekt „ekologické újmy“, což by podpořilo principy udržitelného rozvoje, ale zároveň by podnikům ponechalo svobodu hledat vlastní možnosti vytváření zisku.

10 Tato kapitola vychází ze Siegmanna, ed. 2021.

11 Důvodů je více, viz Gooijer 2021.

Literatura:

Ágh, A., 2019. *Declining Democracy in East-Central Europe. The Divide in the EU and Emerging Hard Populism*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Ágh, A., 2021. *Awaking Europe in the Triple Global Crisis*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Biben, M., 2019. Kvůli těžbě uhlí zanikla na severu Čech stovka obcí a o domov přišlo 90 tisíc jejich obyvatel. Lidé dýchali jedy. *Ihned.cz*, 3. května. [online]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66565390-zanikla-stovka-obci-lide-dychali-jedy>.

Bryan, G., J.J. Choi and D. Karlan, 2021. Randomizing Religion: The Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes. *The Quarterly Journal of Economics* 136 (1), 293-380.

Byznys pro společnost, 2020. Odpovědně 2030 – European Green Deal. 27. listopadu. [online]. Dostupné z: <https://byznysprospolecnost.cz/odpovedne-2030-green-deal/>

CSD, 2020. Lost in Transition: Bulgaria and the European Green Deal. Policy Brief No. 92. May. [online]. Dostupné z: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2020_05/BRIEF_92_ENG.pdf

Consilium.europa.eu, 2020a. Společné prohlášení členů Evropské rady z 26. března 2020. [online]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/43079/26-vc-euco-statement-cs.pdf>

Consilium.europa.eu, 2020b. Závěry Evropské rady z července 2020. 21. července. [online]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/45119/210720-euco-final-conclusions-cs.pdf>

Consilium.europa.eu, 2020c. Závěry Evropské rady z prosince 2020. 10. prosince. [online]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/47344/1011-12-20-euco-conclusions-cs.pdf>

Český statistický úřad, 2021a. Náklady práce – ročně. *Czso.cz*, 8. června. [online]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tps00173>

Český statistický úřad, 2021b. Století statistiky. Oblasti statistiky. Zahraniční obchod. [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/oblasti-statistiky/zahranicni-obchod/>

Dahrendorf, Ralph, 1979. *Society and Democracy in Germany*. W. W. Norton.

Damohorský, M., a kol., 2010. *Právo životního prostředí*. Praha: C. H. Beck.

ECB, 2021. Statistics. Financial Markets and Interest Rates. Long-Term Interest Rate Statistics for EU Member States. 14. května. [online]. Dostupné z: https://www.ecb.europa.eu/stats/financial_markets_and_interest_rates/long_term_interest_rates/html/index.en.html

EEA, 2012. Greenhouse Gas Emissions Per Capita and Per Unit of GDP in Purchasing Power Standards in 2008. 29. listopadu. [online]. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/greenhouse-gas-emissions-per-capita-1>

EEA, 2019. The European Environment — State and Outlook 2020. Knowledge for Transition to a Sustainable Europe. [online]. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>

EEA, 2020a. Air Quality in Europe – 2020 Report. [online]. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2020-report>

EEA, 2020b. Towards Zero Pollution in Europe. EEA Signals 2020. [online]. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/publications/signals-2020>

Echo24, 2021. Galerie: Česko je už bohatší než Španělsko a Itálie. Kvůli covidu. Doháníme i Japonsko. [online]. Dostupné z: <https://echo24.cz/g/S3dLq/cesko-je-uz-bohatsi-nez-spanelsko-a-italie-kvuli-covidu-dohanime-i-japonsko/1>

Euractiv, 2020. Joint Letter from the Republic of Austria, the Kingdom of Denmark, the Republic of Ireland, the Republic of Lithuania and the Kingdom of Spain Addressed to the Executive Vice-President Timmermans and Commissioner for Energy Simson. Dostupné z: https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2020/03/Lettre_100pctRES.pdf

Euractiv, 2021. Joint Letter from the Czech Republic, French Republic, Hungary, Republic of Poland, Romania, Slovak Republic and Republic of Slovenia on the Role of Nuclear Power in the EU Climate and Energy Policy, Addressed to the Representatives of the European Commission. 19. března. [online]. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2021/03/Nuclear-letter-march-2021.pdf>

- European Commission, 2019a. Special Eurobarometer 490 – Report Climate Change. 9. dubna. [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/clima/sites/default/files/support/docs/report_2019_en.pdf
- European Commission, 2019b. Press Remarks by President von der Leyen on the Occasion of the Adoption of the European Green Deal Communication. 11. prosince. [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/speech_19_6749
- European Commission, 2021. EU Regional and Urban Development. Regional Policy. [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/research-innovation/
- Fakta o klimatu, 2021. Emise skleníkových plynů v ČR podle sektorů detailně. Celkové emise ČR za rok 2018. [online]. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail>
- Fenyková, Š., a L. Matoška, 2021. Josef Patočka: Lidé jsou ochotní změnit svoje návyky. Jen mají obavu, aby to bylo vůči nim férové. *Plus.rozhlas.cz*, 12. května. [online]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/josef-patocka-lide-jsou-ochotni-zmenit-svoje-navyky-jen-maji-obavu-aby-bylo-vuci-8489361>
- Forbes Bulgaria, 2020. Kak Lubomir Nokov prevarna Harmonica v superpehelivsh business. 28. května. [online]. Dostupné z: <https://forbesbulgaria.com/2020/05/28/как-любомир-ноков-превърна-harmonica-в-суперп/>
- Fürst, H., 2003. The Hungarian-Slovakian Conflict over the Gabčíkovo-Nagymaros Dams: An Analysis. Institute for Peace Research and Security Policy University of Hamburg, Germany. [online]. Dostupné z: <http://www.columbia.edu/cu/ece/research/intermarium/vol6no2/furst.pdf>
- Global Green Economy Index, 2021. [online]. Dostupné z: <https://knoema.com/infographics/enedcw/global-green-economy-index-2018>
- Gooijer, J., 2021. Corporate Taxation in a Circular Economy. In: A. H. Siegmann (ed.). *Climate of the Middle*. Berlin: Springer.
- Hausfather, Z., 2021. Absolute Decoupling of Economic Growth and Emissions in 32 Countries. *Thebreakthrough.org*, 6. dubna. [online]. Dostupné z: <https://thebreakthrough.org/issues/energy/absolute-decoupling-of-economic-growth-and-emissions-in-32-countries>

Hospodářské noviny, 2019. Odbory chtějí růst mezd až o sedm procent. Za nízké výdělky může i levná pracovní síla z ciziny, uvedl Středula. 17. září. [online]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-66643050-odbory-chteji-rust-mezd-az-o-sedm-procent-za-nizke-vydelky-muze-i-levna-pracovni-sila-z-ciziny-uedl-stredula>

Ivanov, M., 2020. Management of Sustainable Innovations and Development of Eco-preneurship in Bulgaria – The Case of Harmonica. *Sociological Problems*, 2, 409–427 (in Bulgarian).

Jančářová, I., a kol., 2016. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita.

Krastev, I., a S. Holmes, 2020. *Světlo, které pohaslo: vyúčtování*. Praha: Karolinum.

Krawiecka, N., M. Kašpárek a K. Zákopčánová, 2021. Rozdělení klimatem: Češi se nejvíc bojí sucha a migrace. Stále ale doufají, že jim se změny vyhnou. *Irohlas.cz*, 12. května. [online]. Dostupné z: https://www.irohlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/zmena-klimatu-sucho-migrace-vyzkum-rozdeleni-svobodou-datova-zurnalistika-cesky_2105120534_nkr

Kučera, M., 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Praha: Česká demografická společnost. Sociologický ústav AV ČR. [online]. Dostupné z: <https://www.natur.cuni.cz/geografie/demografie-a-geodemografie/ceska-demograficka-spolecnost/ke-stazeni/acta-demographica-xii>

Lavička, V., a J. Kačer, 2019. EU závisí v dodávkách paliv na Rusku. Česko je na tom se závislostí relativně dobře. *Ihned.cz*, 29. října. [online]. Dostupné z: <https://infografiky.ihned.cz/eu-energeticka-zavislost/r~33a92d52fa6811e982ef0cc47ab5f122/>

Librová, Hana, 2003. *Vlažní a váhaví (Kapitoly o ekologickém luxusu)*. Brno: Doplněk.

Liu, Y., a kol., 2014. The Impact of Biofuel Plantation on Biodiversity: A Review. *Chinese Science Bulletin* 59(34), 4639-4651.

Lusardi, A., a O. S. Mitchell, 2014. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature* 52(1), 5-44.

Mácha, A., a O. Vícha, 2020. Veřejné užívání ovzduší. *Správní právo*, 2020(2), 65-91.

Mašková, M., R. Kropáčková a Z. Marková, Z., 2021. Psycholog Krajhanzl: Lidé spíš řeší svou spotřebu vody u sprchy a koupele, jenže zapominají na maso. *Plus.rozhlas.cz*, 12. května. [online].

Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/psycholog-krajhanzl-lide-spis-resi-svou-spotrebu-vody-u-sprchy-a-koupele-jenze-8488998>

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, 2017. Skládka vo Vrakuni má pre envirorezort vysokú prioritu. *Minzp.sk*, 2. února. [online]. Dostupné z: <https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2017/tlacove-spravy-februar-2017/skladka-vo-vrakuni-ma-envirorezort-vysoku-prioritu.html>

Morgan, S., 2019. Zelená elektrina si vyžiada modernizáciu sietí. *Euractiv.sk*, 28. května. [online]. Dostupné z: <https://euractiv.sk/section/energetika/news/zelena-elektrina-si-vyziada-modernizaciu-sieti/>

Move.bg, 2021. What Can Bulgaria Be Like in 2050: A Textbook on Future History Gives the Answers. [online]. Dostupné z <https://move.bg/future-history-book-eng>

Nisbet, Matthew C. , 2010. Knowledge into Action: Framing the Debates over Climate Change and Poverty. In: P. D'Angelo a J. A. Kuypers (eds): *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives*. New York: Routledge. 43-83.

OECD, 2019. Under Pressure: The Squeezed Middle Class. 1. května. [online]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/social/under-pressure-the-squeezed-middle-class-689afed1-en.htm>

Palata, L., 2021. Docent Škoda: Český jaderný Teplátor nahradí v teplárnách zákázané uhlí. *Denik.cz*, 7. dubna. [online]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/cesko-a-eu/vynalezce-teplator-muze-vyresit-problem-s-uhlim-2021040.html><https://www.denik.cz/cesko-a-eu/vynalezce-teplator-muze-vyresit-problem-s-uhlim-2021040.html>

Patt, Anthony, 2016. Is Reducing Energy Consumption Important for Climate Change? ETH Zurich. 22. ledna. [online]. Available at: <https://ethz.ch/de/news-und-veranstaltungen/eth-news/news/2016/01/is-reducing-energy-consumption-important-for-climate-change.html>

Perknerová, K., 2020. Ministr Havlíček: Místo zelené Evropy podpoříme domácí ekonomiku. *Denik.cz*, 16. března. [online]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/havlicek-koronavirus-rozhovor-20200316.html

PGE, 2021. Zelená dohoda by měla být spravedlivá a založená na solidaritě. *Euractiv. com*, 26. dubna. [online]. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/energeticka-bezpecnost/opinion/zelena-dohoda-by-mela-byt-spravedлива-a-zalozena-na-solidarite/>

Prokop, Daniel, 2020. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Brno: Host.

Prokop, D. a kol., 2019. *Rozdělení svobodou. Česká společnost po 30 letech*. Praha: Radioservis. [online]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/sites/default/files/documents/4cb643625998e931d8f0a9aa34bbb254.pdf>

Rensmann, L., 2012. Volatile Counter-Cosmopolitans: Explaining the Electoral Performance of Radical Right Parties in Poland and Eastern Germany. *German Politics & Society* 30(3), 64–102.

Scott, J. C., 2008. *Seeing Like a State*. Yale University Press.

Scruton, Roger, 2011. *Green Philosophy*. Atlantic.

Sdružení pro rozvoj Moravskoslezského kraje, 2020. Zelená dohoda pro MSK. *Msunion.cz*, 4. srpna. [online]. Dostupné z: <http://www.msunion.cz/zpravodajstvi/aktuality/zelena-dohoda-pro-msk>

Sedláčková, V., a M. Erhart, 2021. Jako když dáte ekonomiku do mikrovlnky, říká o adaptacích na změny klimatu Višnar Malinovská z EU. *Plus.rozhlas.cz*, 12. května. [online]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jako-kdyz-date-ekonomiku-do-mikrovlnky-rika-o-adaptacich-na-zmeny-klimatu-visnar-8489112>

Stejskal, V., a O. Vícha, 2009. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě s komentářem, souvisejícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*. Prague: Leges.

Stoilova, R., a K. Haralampiev, 2020. Income Stratification in Relation to Sustainable Development Goals. *Sociological Problems* (2), 385–409.

Stoilova, R., a M. Staneva, 2018. The Middle Class in Bulgaria. In: A. Siegman a M. Schäfer (eds.): *No Robots: The Position of Middle-Class Households in Nine European Countries*. CDA Research Institute. 25–47.

Sugden, R., 2018. *A Community of Advantage. A Behavioral Economist's Defence of the Market*. Oxford: Oxford University Press.

Svaz průmyslu a dopravy ČR, 2020. EU musí odložit diskuse o klimatickém zákonu o půl roku. 8. května. [online]. Dostupné z: <https://www.spcr.cz/aktivity/z-hospodarske-politiky/13529-eu-musi-odlozit-diskuse-o-klimatickem-zakonu-o-pul-roku>

Šabata, P., 2021. Pokud jde o chápání klimatické změny, politici klopýtají za občany. *Plus.rozhlas.cz*, 10. května. [online]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/petr-sabata-pokud-jde-o-chapani-klimaticke-zmeny-politici-klopytaji-za-obcany-8486981>

Šustr, L., 2021. Evropský Green Deal už má první dopady i v Česku a propouští se. „Chceme vědět, kdo to zaplatí“. *Echo24.cz*, 17. dubna. [online]. Dostupné z: https://echo24.cz/a/SvC5s/evropsky-green-deal-uz-ma-prvni-dopady-i-v-cesku-a-propousti-se-chceme-vedet-kdo-to-zaplati?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=hpfeed.sznhp.box&dop_req_id=t6bvp4RyagF-202104171118&dop_id=11313592

Ther, P. 2014. *Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent. Eine Geschichte des neoliberalen Europa*. Berlin, Suhrkamp Verlag.

Tomašák, M., 2013. Výber environmentálných záťaží z Bratislavského kraja. Praha: Verlag Dashöfer. [online]. Dostupné z: <https://www.enviro.sk/33/vyber-environmentalnych-zatazi-z-bratislavskeho-kraja-uniqueiduchxzASYZNbdCMBzlaYfePKIV2I8YBdSjAfKtmfKBkk/>

Truchlá, H., 2020. Fotky trpících koalů nefungují. Klimatu pomůžou pozitivní příklady, říká psycholog. *Aktuálně.cz*. 25. června. [online]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/fotky-trpicich-koalu-nefunguji-klimatu-pomuzou-pozitivni-pri/r~fb5f07b4acaa11ea9d74ac1f6b220ee8/>

Tungul, L., a kol., 2019. *Střední třída na křižovatce*. Praha: TOPAZ, listopad [online]. Dostupné na: <https://top-az.eu/stredni-trida-na-krizovatce/>

Vidal, J., 2004. Meat-Eaters Soak Up the World's Water. *Theguardian.com*, 23. srpna. [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2004/aug/23/wat>

Vlada.cz, 2020. Tisková konference po jednání vlády z 16. března 2020. 16. březen. [online]. Dostupné z:

<https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=180384&tmplid=50>

University of Leeds, 2021. World Map. A Good Life for All Within Planetary Boundaries. [online].

Dostupné z: <https://goodlife.leeds.ac.uk/world-map/>

Ústav zdravotnických informací a statistiky, 1989. *ČSSR zdravotnictví 1989*. [online]. Dostupné z: https://www.uzis.cz/sites/default/files/knihovna/zdrroc1989_cssr_zdravotnictvi.pdf

Vaněk, M., 1996. *Nedalo se tady dýchat. Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Maxdorf.

Veselý, A., a M. L. Smith, 2008. Macro-Micro Linkages and the Role of Mechanisms in Social Stratification Research. *Sociologický časopis* 44(3), 491–509.

Vícha, O., 2014. *Princip znečišťovatel platí z právního pohledu*. Prague: Linde.

Von Storch, H., 2021. Climate Change in the Attention Arena of the Middle Class. In: *Climate of the Middle*. Ed. A. H. Siegmann. Berlin: Springer.

Zelená dohoda pro Evropu, 2019. COM (2019) 640. 11. prosince. [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

TOPAZ
Opletalova 1603/57
11000 Praha 1
Tel: +420 725 001 312
+420 255 790 915
www.top-az.eu

Wilfried
Martens Centre
for European Studies

Hanns
Seidel
Stiftung

